

Ratne nogometne utakmice u Zagrebu od 1914. do 1918. godine. Od „kombiniranih momčadi” do Prvenstva grada Zagreba*

MARKO VUKIČEVIĆ

Hrvatski institut za povijest

Zagreb, Hrvatska

mvukicevic@isp.hr

Od 1914. do 1918. u Zagrebu su održavana različita sportska natjecanja, a nogometne utakmice, najbrojnija javna sportska događanja, odvijale su se uglavnom između zagrebačkih klubova. Analizom i usporedbom neobjavljene arhivske građe, objavljenih izvora, relevantne literature te onodobnih tiskovina odgovorit će se na pitanja na koje se načine rat odrazio na aktivnosti nogometnih klubova, jesu li i kada osnovani novi klubovi, na koje su poteškoće nailazile i uprave klubova i organizator nogometnih utakmica te kakav je bio odnos autonomne hrvatsko-slavonske vlade i lokalne (zagrebačke) vlasti prema tim događanjima.

Cljučne riječi: Prvi svjetski rat; Zagreb; nogomet; utakmice

Uvod

Tema sporta u gradu Zagrebu s kraja XIX. i početka XX. stoljeća istražena je u kontekstu razvoja grada i društvenoga života. Spomenuto je osnivanje različitih sportskih društava u Zagrebu u tom razdoblju,¹ koje je prepoznato kao ključno jer je nakon 1918. „bogata tradicija sportske aktivnosti... osigurala... našem gradu...središnje značenje u toku prvih godina postojanja” Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (SHS).² Istaknuta je uloga društva Hrvatski sokol te posebice događaji iz 1903., osnivanje Hrvatskoga akademskoga športskoga kluba (HAŠK) te Prvoga nogometnog i športskoga kluba (PNIŠK).³

* Članak je izrađen u okviru znanstveno-istraživačkog projekta “Hrvatski sport u 20. stoljeću” (voditelj projekta dr. sc. Davor Kovačić).

¹ KAMPUŠ, KARAMAN, *Tisućljetni Zagreb*, 172-173.

² *Isto*, 196-197.

³ GRIJAK, GOLDSTEIN, „Godine 1882-1918”, 388. O klubu PNIŠK vidi: CUVAJ, „Prvi nogometni i športski klub PNIŠK”, 2117-2126.

O povijesti nogometa u Zagrebu od kraja XIX. do kraja prve polovine XX. stoljeća objavljene su monografije u kojima su autori istražili povijest pojedinih zagrebačkih nogometnih klubova.⁴ O zagrebačkim nogometnim utakmicama iz ratnoga razdoblja, uz onodobne novinske izvještaje o njihovu tijeku i rezultatima, prvi novinski članak s detaljnijim podacima o organizaciji, odigranim utakmicama i nogometašima objavio je već 1916. Franjo Herz u *Ilustrovanom listu*.⁵ Krajem 1928. i početkom 1929. u *Športskom listu* u više nastavaka⁶ objavljen je detaljniji pregled zagrebačkoga ratnog nogometa dr. Franje Bučara,⁷ glavnoga protagonista organizacije ratnih nogometnih utakmica, ali i drugih sportskih događanja u gradu od 1914. do 1918.⁸ U starijoj historiografiji, spomenicama klubova objavljenim u međuraću, razdoblje Prvoga svjetskog rata slabo je, može se reći rubno obrađeno. Navodi se negativan utjecaj rata na klubove i igrače,⁹ a riječ „zastoj”¹⁰ oslikava pogled na to vrijeme, dok pojedini autori utakmice odigravane za Crveni križ od 1914. do 1918. uzgredno spominju.¹¹ Treba spomenuti da se u monografijama iz međuraća mogu naći suprotstavljeni navodi, primjerice koji su klubovi igrali u Zagrebu početkom rata.¹² Do tih opreka očito dolazi jer su autori vrlo vjerojatno pisali prema sjećanju.¹³ Nepodudaranje podataka, proizašlo iz nepouzdanosti sjećanja pojedinaca, uočava se već u spomenutom novinskom članku Franje Herza iz 1916., u kojem su navedeni pogrešni datumi utakmica odigranih ujesen 1914.¹⁴

⁴ KRAMER, *Croatia*; KUDRNA, *Počeci nogometa*; PERŠKA, *Športski almanah*; ŠKRTIĆ, *H.A.Š.K. 1903-1993*.

⁵ HERZ, „Nogometne utakmice u korist ‘Crvenog križa’”, *Ilustrovani list* (Zagreb), br. 26, 24. 6. 1916., 618-619.

⁶ BUČAR, „Ratne utakmice u korist Crvenog križa u Zagrebu”, *Športski list* (Zagreb), br. 38/39, 22. 12. 1928., 6-7; BUČAR, „Ratne utakmice ‘Crvenog križa’ u Zagrebu (Svršetak)”, *Športski list*, br. 42, 19. 1. 1929., 2; BUČAR, „Ratne utakmice u korist ‘Crvenog križa’ u Zagrebu (Nastavak)”, *Športski list*, br. 45, 9. 2. 1929., 3; BUČAR, „Ratne utakmice u korist ‘Crvenog križa’ u Zagrebu, (Svršetak)”, *Športski list*, br. 46, 2. 3. 1929., 2.

⁷ O dr. Franji Bučaru opširnije vidi u: JAJČEVIĆ, „Franjo Bučar – pokretač olimpizma u Hrvatskoj”, 5-10; PAVLIČEVIĆ, „Franjo Bučar i šport u Zagrebu”, 10-12; BOJANIĆ, VARGEK, *Franjo Bučar*.

⁸ KRAMER, *Croatia*, 69. O Bučarovu sudjelovanju u organizaciji pojedinih sportskih događanja tijekom Prvoga svjetskog rata u Zagrebu vidi: HERMAN KAURIĆ, *Za naše junake*, 284-285, 378.

⁹ *Dvadeset godina rada Hrvatskog akademskog športskog kluba*, 36, 94-96; *Spomenspis H.Š.K. „Ilirija”*, 5-6.

¹⁰ PERŠKA, *Športski almanah*, 18; NIKOLIĆ, „99 godina Zg nogometa!”, 225.

¹¹ ŠKRTIĆ, *H.A.Š.K. 1903-1993*, 19. Autor na str. 43 u poglavlju „Športski ogranci do 1941. Nogomet” prijeratno razdoblje završava s 1913., a tek za godinu 1918., na datum 9. rujna, navodi prijateljsku utakmicu odigranu između HAŠK-a i Ilirije.

¹² DUBRAVČIĆ, „Ratni purger”; *Spomenspis H.Š.K. „Ilirija”*, 6.

¹³ KUDRNA, *Počeci nogometa*; DUBRAVČIĆ, „Ratni purger”.

¹⁴ HERZ, „Nogometne utakmice u korist ‘Crvenog križa’”, *Ilustrovani list*, br. 26, 24. 6. 1916., 618. Autor pogrešno navodi da su utakmice Viktoria II – Građanski te Viktoria I – HAŠK odigrane 1. kolovoza 1914.

Historiografski pogled na nogomet u Zagrebu tijekom Prvoga svjetskog rata ustanovljen 20-ih i 30-ih godina XX. stoljeća nastavlja se i kasnije u drugoj polovini stoljeća.¹⁵ Ipak, nešto je detaljnije istražen nogomet u Zagrebu te na području hrvatskih zemalja od 1914. do 1918. godine.¹⁶ Može se naslutiti da su kao izvore za istraživanje nogometa tijekom Prvoga svjetskog rata autori najviše koristili tiskovine objavljene od 1914. do 1918. godine. Kao važnu instituciju pod čijim su djelovanjem organizirana sportska natjecanja naveden je „Odbor za priređivanje športskih utakmica u korist Crvenog križa”,¹⁷ a uz Franju Bučara istaknuto je djelovanje Ivana Pipinića¹⁸ u organiziranju nogometnih utakmica.¹⁹ U novijoj historiografiji sport, sportska događanja te time i nogometne utakmice u ratnom Zagrebu više su istaknute u okvirima istraživanja humanitarnoga rada.²⁰ Nogometne utakmice istražene su u kontekstu novih, ratnih okolnosti: zabrane javnih okupljanja, mobilizacije igrača, okupljanja kombiniranih momčadi te da su prvenstveno bile organizirane s ciljem prikupljanja novčanih sredstava za Društvo Crvenoga križa.²¹ Uočava se i istraživanje sportskih događanja u kontekstu zagrebačke ratne svakodnevice,²² u kojoj su nogometne utakmice bile najbrojnije sportske priredbe.²³ Stoga se može reći da je nogomet u Zagrebu od 1914. do 1918. uočen u historiografiji, ali nije bio pravilno valoriziran.

Za istraživanje teme nogometa u Zagrebu tijekom Prvoga svjetskog rata analizirana je i uspoređena literatura, neobjavljeni arhivski izvori, objavljeni izvori te onodobne dnevne i tjedne tiskovine. Cilj je istražiti kako je tijekom rata nogomet u Zagrebu funkcionirao, s kojim su se problemima susretali organizatori i klubovi, koliko su često odigravane utakmice, kakav su imale utjecaj na svakodnevni život u grad, usporediti stanje zagrebačkoga nogometa sa stanjem u drugim dijelovima Monarhije i Europe te odnos vlasti prema tim sportskim događajima.

Neobjavljena arhivska građa o nogometnim klubovima, utakmicama i organizaciji natjecanja vrlo je štura. U Državnom arhivu u Zagrebu, u fondu Redarstvena oblast za grad Zagreb, nalaze se urudžbeni zapisnici kr.[aljevskog] red.[arstvenog] povjereništva (uprave gradske policije) u kojima su primjerice

¹⁵ KUDRNA, *Počeci nogometa*, 65-67; FRNTIĆ, „Od igara okruglim predmetom do nogometa”, 24; ŠKRTIĆ, *H.A.Š.K. 1903-1993*, 19.

¹⁶ FRNTIĆ, „Od igara okruglim predmetom do nogometa”, 23-24; FRNTIĆ, „Od Hrvatskog športskog saveza”, 31-34.

¹⁷ FRNTIĆ, „Od igara okruglim predmetom do nogometa”, 24; FRNTIĆ, „Od Hrvatskog športskog saveza”, 31; RADAN, „Osnivanje i djelovanje Hrvatskog športskog saveza”, 102.

¹⁸ ŠKRTIĆ, *H.A.Š.K. 1903-1993*, 19.

¹⁹ *Isto*, 19.

²⁰ HERMAN KAURIĆ, *Za naše junake*, 366-378.

²¹ *Isto*, 366-369.

²² VUKIČEVIĆ, *Zagreb 1914.-1918.*, 174-179.

²³ *Isto*, 178-179.

upisane molbe za odigravanje utakmica.²⁴ To su kratki zapisi s podacima o podnositelju molbe, tj. imenom kluba, datumom upisa te urudžbenim brojem.²⁵ Istražen je i osobni fond (ostavština) Franje Bučara u fundusu Hrvatskoga državnog arhiva,²⁶ u kojem je isto tako pronađeno malo relevantne građe, primjerice oznaka Odbora za priređivanje sportskih utakmica²⁷ te jedna ulaznica za utakmicu.²⁸ U fundusu istoga arhiva nalazi se i zapisnik atletskoga sportskoga kluba Croatia,²⁹ koji je vođen s prekidima: do ljeta 1914. te se nastavlja 1918. godine.

U objavljenim izvorima, *Izvještajima gradskog poglavarstva* za razdoblja od 1913. do 1918.³⁰ te od 1919. do 1925.³¹ nalaze se tablični podaci o aktivnom radu pojedinoga kluba ili o godini osnivanja.³² Manje podataka može se isto tako naći u zapisnicima sjednica gradskoga zastupstva, primjerice odgovori zastupstva na molbe organizatora nogometnih utakmica.³³ Najviše podataka pronađeno je u onodobnim tiskovinama, *Jutarnjem listu* i *Ilustrovanom listu*, u kojima su objavljivani članci o održavanju, tijeku utakmica, njihovim rezultatima, uz prezimena sudaca.

Zagrebački nogomet tijekom prve polovine 1914. godine

Spomenuto je da je u Zagrebu od kraja XIX. stoljeća osnovano više sportskih društava. Zagrebački klubovi poput HAŠK-a, Građanskog, Concordije³⁴ bili su sportski klubovi koji su imali sekcije različitih sportova poput tenisa, hokeja, atletike, biciklizma,³⁵ pa tako i nogometa. Nogomet je kao momčadski sport bio visoko razvijen³⁶ jer je privlačio veći broja aktivnih sudionika, igrača, ali i gledatelja utakmica. S ciljem bolje organiziranosti hrvatskih sportskih društava, ali i veće autonomije hrvatskoga sporta unutar Austro-Ugarske Mo-

²⁴ HR-DAZG-26-ROGZ-296, Urudžbeni zapisnik br. 35001-40000, 1914. godina, zapis broj 39256, „Hrvatski akademski športski klub na 8/11 obdržaje nogometnu utakmicu u korist crvenog križa”, Zagreb, 3. 11. 1914.

²⁵ *Isto*.

²⁶ HR-HDA-1973-OFBF, kut. 1.

²⁷ HR-HDA-1973-OFBF, kut. 1, oznaka „Odbor za priređivanje športskih utakmica u korist Crvenoga križa”.

²⁸ HR-HDA-1973-OFBF, kut. 1, ulaznica za nogometnu utakmicu, bez datuma.

²⁹ HR-HDA-1402-CASK, kut. 1, „Croatia” – atletski sportski klub – knjiga zapisnika odborskih sjednica i godišnjih skupština od 1911. do 1919. godine.

³⁰ *Zagreb godine 1913-1918*.

³¹ *Zagreb godine 1919-1925*.

³² Primjerice *Zagreb godine 1913-1918*, 243; *Zagreb godine 1919-1925*, 360.

³³ „V. zapisnik o skupštini zastupstva slob. i kr. glav. grada Zagreba”, 69.

³⁴ O klubu Concordia vidi: CUVAJ, „Hrvatski športski klub Concordia”, 2732-2746.

³⁵ *Dvadeset godina rada Hrvatskog akademskog športskog kluba*, 44-202; KOVAČEVIĆ, „Utjecaj Gradjanskog na razvoj koturaškog športa u Hrvatskoj”; KUNŠTEK, „Slavni dani naše hazene”; MAYER, „Tri sekcije koje su radile s punim uspjehom”.

³⁶ FRNTIĆ, „Od igara okruglim predmetom do nogometa”, 22-23.

narhije, 1909. osnovan je Hrvatski športski savez (HŠS).³⁷ HŠS je od 1914. do 1919.³⁸ vodio dr. Franjo Bučar i stoga je jedna od najzaslužnijih osoba za daljnji razvoj sporta u gradu Zagrebu.³⁹ Međutim, osnivanje HŠS-a prouzročilo je reakciju mađarske strane te se do izbijanja Prvoga svjetskog rata odvijala „Borba za samostalnost hrvatskog športa”.⁴⁰

Godine 1914. hrvatski su se nogometni klubovi našli u kompleksnoj situaciji uzrokovanoj unutarnjopolitičkim previranjima na razini Monarhije. U Austro-Ugarskoj su postojala dva nogometna saveza na razini države, austrijski i mađarski, koji su bili članovi međunarodnoga udruženja Fédération Internationale de Football Association (FIFA). Uprave austrijskoga i mađarskoga nogometnog saveza imale su stav da su nadležni za sportske saveze i njima pripadajuće klubove u austrijskom ili ugarskom dijelu Monarhije. Stoga su ostalim neaustrijskim ili nemađarskim klubovima uvjetovali učlanjenje u jedan od nogometnih saveza.⁴¹ Tako je u austrijskom dijelu Monarhije Austrijski nogometni savez uvjetovao ulazak u organizaciju češkim klubovima. Češki su se klubovi učlanili u Amaterski europski nogometni savez te su ih zato bojkotirali i austrijski i mađarski nogometni savez.⁴² S obzirom na to da je Europski amaterski nogometni savez (Union Internationale Amateur de Football Association – UIAFA) do 1914. bio izravni konkurent FIFA-i,⁴³ odluka o izricanju bojkota, zabrani igranja češkim klubovima protiv članova federacije, bila je očekivana. U ugarskom dijelu Monarhije Mađari su htjeli da HŠS, a time i hrvatski klubovi, potpadnu izravno pod Mađarski nogometni savez.⁴⁴ S obzirom na to da je češkim klubovima bilo onemogućeno odigravanje utakmica, zagrebački su klubovi pozvali u ljeto 1914., neposredno prije izbijanja rata, prašku Špartu u Zagreb na utakmice.⁴⁵ Dana 18. i 19. srpnja Šparta je odigrala dvije utakmice protiv Concordije,⁴⁶ a 21. srpnja 1914. protiv HAŠK-a.⁴⁷ Te dvije utakmice izazvale su oštru reakciju Mađarskoga nogometnog saveza, koji se obratio FIFA-i s molbom da stavi bojkot, zabranu igranja utakmica hrvatskim klubovima protiv klubova nečlanova HŠS-a, što je FIFA na kraju prihvatila.⁴⁸ Izbijanjem Prvoga svjetskog rata u ljeto 1914. zabranjen

³⁷ *Isto.*

³⁸ FRNTIĆ, „Od Hrvatskog športskog saveza”, 32-34.

³⁹ GRIJAK, GOLDSTEIN, „Godine 1882-1918”, 388.

⁴⁰ ŠKRTIĆ, *H.A.Š.K. 1903-1993*, 14.

⁴¹ ŠKRTIĆ, *H.A.Š.K. 1903-1993*, 14.

⁴² RADAN, „Osnivanje i djelovanje Hrvatskog športskog saveza”, 101-102.

⁴³ KOLLER, BRÄNDLE, *Goal!*, 42.

⁴⁴ ŠKRTIĆ, *H.A.Š.K. 1903-1993*, 14.

⁴⁵ RADAN, „Osnivanje i djelovanje Hrvatskog športskog saveza”, 101-102; ŠKRTIĆ, *H.A.Š.K. 1903-1993*, 15.

⁴⁶ „Šparta’ u Zagrebu”, *Ilustrovani list*, br. 30, 25. 7. 1914., 709. Concordia je izgubila obje utakmice (6:1 i 4:0); RADAN, „Osnivanje i djelovanje Hrvatskog športskog saveza”, 102, navodi da su utakmice održane 20. i 21. srpnja 1914.

⁴⁷ *Dvadeset godina rada Hrvatskog akademskog športskog kluba*, 213. HAŠK je utakmicu izgubio 5:0.

⁴⁸ ŠKRTIĆ, *H.A.Š.K. 1903-1993*, 15.

je, osim Društva Crvenoga križa, rad svih ostalih društava,⁴⁹ a time i HŠS-a.⁵⁰ U historiografiji se tumači da taj bojkot upravo zbog izbijanja rata nije imao učinka jer se nisu igrale međunarodne utakmice.⁵¹ Bojkot je bio na snazi i nakon rata,⁵² i još pretkraj rata, neposredno prije raspada Monarhije, mađarski savez nije priznavao autonomiju HŠS-a.⁵³

„Odbor za priredjenje sportskih natjecanja u korist Crvenog križa” – organizator „ratnih utakmica”

Kako je spomenuto, HŠS-u je, kao i većini ostalih društava, neposredno pred izbijanje Prvoga svjetskog rata zabranjen rad. Franjo Bučar je tijekom posjeta nadvojvode Franje Salvatora Zagrebu u ljeto 1914. zamolio za pomoć oko organiziranja odbora koji bi za Crveni križ organizirao sportske događaje, a time i nogometne utakmice. Bučar je dobio nadvojvodu potporu te je već u jesen 1914. s radom započeo Odbor za priređivanje utakmica u korist Crvenog križa (dalje: Odbor).⁵⁴ Bučar je osnovao Odbor, čiji je bio predsjednik, a dr. Stevan Hadži⁵⁵ potpredsjednik.⁵⁶ Tijekom rata Franjo Bučar bio je izrazito aktivan od početka obnašanja dužnosti predsjednika, što se vidi tijekom prve dvije ratne godine. Naime, molbe za održavanje nogometnih utakmica Bučar je podnosio osobno, pod svojim imenom, a ne u ime Odbora.⁵⁷ Početak rada Odbora bio je 4. listopada 1914.,⁵⁸ iako se prije pogrešno pretpostavljalo da je započeo s radom početkom 1915. godine.⁵⁹ Zanimljivo je tumačenje Huga Kudrna⁶⁰ o osnivanju Odbora, koji navodi: „Kako se nisu mogle održavati

⁴⁹ HERMAN KAURIĆ, *Za naše junake*, 366.

⁵⁰ KRAMER, *Croatia*, 69; FRNTIĆ, „Od igara okruglim predmetom do nogometa”, 24.

⁵¹ RADAN, „Osnivanje i djelovanje Hrvatskog športskog saveza”, 101-102.

⁵² GRAF, „Pionir hrvatskog nogometa”.

⁵³ „Šport i nova politika samoodređenja”, *Ilustrovani list*, br. 43, 30. 11. 1918., 682.

⁵⁴ FRNTIĆ, „Od igara okruglim predmetom do nogometa”, 24.

⁵⁵ „Hadži, Stevan”. Dr. Stevan Hadži (1888. – 1946.), po struci pravnik, prije Prvoga svjetskog rata bio je član klubova Academia i HAŠK, suosnivač je HŠS-a te nakon 1918. suosnivač Športskih saveza Jugoslavije i predsjednik Jugoslavenskoga olimpijskog odbora. BUČAR, „Ratne utakmice u korist Crvenog križa u Zagrebu”, *Športski list*, br. 38/39, 22. 12. 1928., 6, prvi potpredsjednik Odbora bio je Scheb, koji je 1915. mobiliziran te ga je na dužnosti zamijenio dr. Stevan Hadži.

⁵⁶ KRAMER, *Croatia*, 69.

⁵⁷ HR-DAZG-26-ROGZ-18, Kazalo urudžbenih zapisnika A-G, 1914. Zapis „Bučar Franjo Dr moli dozvolu nogometne utakmice u korist crvenog križa i smanjenje kaza. pristojbe”, brojevi zapisa 33112, 37363 i 39844, bez datuma; HR-DAZG-26-ROGZ-22, Kazalo urudžbenih zapisnika A-G, 1915. „Bučar Franjo Dr glede nogometne utakmice”, broj zapisa 10668, bez datuma.

⁵⁸ KRAMER, *Croatia*, 69.

⁵⁹ FRNTIĆ, „Od Hrvatskog športskog saveza”, 31.

⁶⁰ „Kudrna, Hugo”. Hugo (Guci) Kudrna (1889. – 1969.) sudjelovao je na prvoj javno odigranoj nogometnoj utakmici u Zagrebu 1906. godine. Bio je član prve generacije momčadi HAŠK-a te je kao reprezentativac Hrvatske sudjelovao na utakmici odigranoj protiv Slavije u Pragu 1907. godine.

utakmice zabranjenih klupskih momčadi, to se pronašla isprika. Utakmice su odigravale pod okriljem 'Crvenog križa' za pomoć ranjenicima i bolesnima."⁶¹ Uočava se da su tijekom prve ratne godine organizatoru utakmica drugi subjekti, nužni za organizaciju i promoviranje, izašli ususret. Ulaznice za utakmice *Narodne novine* tiskale su besplatno, tiskara C. Albrecht tiskala je plakate uz najnižu cijenu, uprava gradske policije oslobodila je Odbor plaćanja „pristojbe za redarstvene izaslanike”, a Zemaljska vlada umanjila je i iznos plaćanja pristojbe za javna događanja, „kazališne pristojbe”, s 10% iznosa prodanih ulaznica na fiksni iznos od 2 krune po utakmici.⁶² HAŠK je besplatno ustupio igralište⁶³ jer je tajnik kluba Branko Domac uspio spriječiti rekviziciju terena,⁶⁴ čime je igralište u Maksimiru postalo jedini uređeni i slobodni sportski teren u gradu tijekom rata.⁶⁵ Rekvizicija sportskih terena ili njihova prenamjena u poljoprivredne površine bila je uobičajena i u drugim državama sudionicama Prvoga svjetskog rata, primjerice Njemačkoj.⁶⁶ Pomaganje Odboru i umanjivanje financijskih obveza može se svakako tumačiti izravnim interesom najviše državne vlasti, državnih i privatnih poduzeća za pomoć Društvu Crvenoga križa u ratnim okolnostima, ali isto tako i intencijom državne vlasti da omogući promjenu ratne svakodnevice građanima, da se civilima odmakne fokus s negativnih posljedica rata, mobilizacije, novačenja, vijestima o poginulima.

Zagrebački nogometni klubovi službeno su bili članovi Odbora te je na sjednicama svaki klub zastupao jedan delegat.⁶⁷ Navodi se da je poticaj za osnivanje došao prema uzoru iz Beča, Budimpešte i Praga, u kojima su sportska natjecanja vođena kroz „Odbor za priređivanje sportskih utakmica u korist Crvenog križa”.⁶⁸ Djelovanje zagrebačkoga Odbora organiziranjem različitih sportskih događaja u Zagrebu prepoznato je i u novijoj hrvatskoj historiografiji⁶⁹ i tumači se da su na taj način organizirani svi sportski događaji u

⁶¹ KUDRNA, *Počeci nogometa*, 65.

⁶² BUČAR, „Ratne utakmice u korist Crvenog križa u Zagrebu”, *Športski list*, 22. 12. 1928., br. 38/39, 6.

⁶³ *Isto*.

⁶⁴ ŠKRTIĆ, *H.A.Š.K. 1903-1993*, 19.

⁶⁵ PAJNIĆ, *Naše igralište*, 6-15, igralište Concordije na Trešnjevci vojska je rekvirirala izbijanjem rata 1914. i na tom prostoru bile su izgrađene barake za vojna skladišta. „Nogometne utakmice u korist Crvenoga Križa”, *Ilustrovani list*, br. 15, 8. 4. 1916., 340, još se 1916. navodila mogućnost igranja utakmica na igralištu Viktorije II; LEINER, KOLVESHI, *Tragom davnih zagrebačkih igrališta*, 18, navedeno je „Športsko igralište Viktorije”, tj. „igralište Penkala na Miramarskoj cesti”. Nije poznato radi li se o igralištu spomenutom u članku „Nogometne utakmice u korist Crvenog križa”, *Ilustrovani list*, br. 15, 8. 4. 1916., 340. Osim mogućega odigravanja jedne utakmice, igralište Viktorije II vrlo vjerojatno nije bilo u funkciji tijekom rata (op. M. V.).

⁶⁶ GOLDBLATT, *The Ball is Round*, 173.

⁶⁷ „Nogometne utakmice u korist Crvenog križa”, *Ilustrovani list*, br. 15, 8. 4. 1916., 340; HERZ, „Nogometne utakmice u korist 'Crvenog križa'”, *Ilustrovani list*, br. 26, 24. 6. 1916., 618-619.

⁶⁸ RADAN, „Osnivanje i djelovanje Hrvatskog športskog saveza”, 102.

⁶⁹ HERMAN KAURIĆ, *Za naše junake*, 369, 378.

gradu jer je tijekom rata jedino tako bilo moguće organizirati natjecanja.⁷⁰ Za produljenje rada Odbor je morao podnositi molbe upravi gradske policije,⁷¹ što su morali i nogometni klubovi.⁷² Simptomatično za dobrotvorna i humanitarna događanja iz promatranoga razdoblja jest korištenje nacionalnih motiva,⁷³ što se uočava i u radu Odbora. Članovi su preko rukava nosili platnenu trobojnicu preko čijega je bijeloga polja bilo ljubičastom bojom otisnuto „Odbor za priredjenje športskih utakmica u korist ‘CRVENOG KRIŽA’”⁷⁴ (slika 1), čime se Odbor, a time i nogometne utakmice očekivano uklapaju u društvena događanja toga vremena.

Slika 1. Oznaka „Odbor za priredjenje športskih utakmica u korist ‘CRVENOG KRIŽA’” (Izvor: HR-HDA-1973-OFBF, kut. 1.).

U historiografiji se tumači da je radom Odbora tijekom rata „uhodan... i održan kontinuitet sportskih organizacija u Hrvatskoj”.⁷⁵ Franjo Bučar još 1929. tvrdi da je „privremeni HŠS radio u zajednici sa Odborom za priređivanje sportskih utakmica u korist Crvenoga Križa”,⁷⁶ a 1991. Frntić iznosi mišljenje da je kroz rad Odbora u biti nastavljen rad HŠS-a.⁷⁷ Naime, Odbor su

⁷⁰ FRNTIĆ, „Od igara okruglim predmetom do nogometa”, 24.

⁷¹ HR-DAZG-26-ROGZ-314, Urudžbeni zapisnik br. 1-10000, 1918. godina, zapis br. 9341, „Odbor za priređivanje športskih utakmica moli daljnje djelovanje”, Zagreb, 24. 2. 1918.

⁷² HR-DAZG-26-ROGZ-317, Urudžbeni zapisnik br. 30001-40000, 1918. godina, zapis br. 30336 „Hrvatski akademski šport Klub moli daljnje djelovanje”, Zagreb, 20. 6. 1918.

⁷³ HERMAN KAURIĆ, „Ozračje dobrotvornih priredbi”, 66; VUKIČEVIĆ, „Public Memorials and Monuments”, 214.

⁷⁴ HR-HDA-1973-OFBF, kut. 1, oznaka „Odbor za priređivanje športskih utakmica u korist Crvenoga križa”.

⁷⁵ RADAN, „Osnivanje i djelovanje Hrvatskog športskog saveza”, 102.

⁷⁶ BUČAR, „Ratne utakmice u korist ‘Crvenog križa’ u Zagrebu (Nastavak)”, *Športski list*, br. 45, 9. 2. 1929., 3.

⁷⁷ FRNTIĆ, „Od Hrvatskog športskog saveza”, 33.

vodili isti istaknuti pojedinci kao i HŠS, te time unatoč promjeni naziva HŠS nije prestao s radom.⁷⁸ To je omogućilo bolji položaj zagrebačkih nogometnih i sportskih klubova nakon Prvoga svjetskog rata.⁷⁹ Unatoč zabrani rada s početka rata, HŠS ušao je u svijest javnosti, što se vidi iz novinskoga izvještaja o posjetu Franje Bučara i grofa Marka Pejačevića dobrotvornoj akciji usmjerenoj skupljanju sredstava za udovice i djecu poginulih vojnika „Spomen-lipa”⁸⁰ u proljeće 1915., kad ih je novinar naveo kao delegate „HŠS-a”.⁸¹

Bučar je 4. kolovoza 1918. podnio molbu za odobrenje rada HŠS-a, koja je odobrena 22. kolovoza.⁸² Odluka o ukidanju (likvidaciji) Odbora donesena je u listopadu 1918.⁸³ te je postupak proveden već do sredine studenoga iste godine. Tada je utvrđena imovina Odbora, 300 kruna u gotovini, što je darovano Narodnom vijeću Države Slovenaca, Hrvata i Srba.⁸⁴

Aktivni zagrebački sportski i nogometni klubovi od 1914. do 1918. godine

Rad nogometnih klubova početkom rata onemogućila je spomenuta zabrana rada svih društava osim Crvenoga križa te mobilizacija i novačenja. Prema Goldblattu, u Europi su prema fizičkoj spremi i dobi sportaši bili prvi dobrovoljci, a većina ih je poslije unovačena.⁸⁵ Pozivanje nogometaša u vojnu službu isto se tako dogodilo i u Zagrebu. Većina,⁸⁶ a prema Bučaru svi članovi Concordije⁸⁷ bili su mobilizirani te se tijekom prve dvije ratne godine klub ne natječe.⁸⁸ Pozivanje igrača u oružane snage ipak nije potpuno zaustavilo rad nogometnih klubova jer su u Zagrebu ostali i juniori, koji su sudjelovali na utakmicama.⁸⁹ U literaturi izdanoj u prvim desetljećima nakon Prvoga svjetskog rata navodi se da su od 1914. do 1918. u Zagrebu djelovali „Tipografski

⁷⁸ Isto.

⁷⁹ RADAN, „Osnivanje i djelovanje Hrvatskog športskog saveza”, 102.

⁸⁰ O dobrotvornoj akciji Spomen-lipa opširnije vidi u: HERMAN KAURIĆ, *Za naše junake*, 281-287.

⁸¹ „Hrvatski Sportski savez i Spomen-lipa, ‘Odbora zagrebačkih gospodja za ratnu pripomoć’”, *Jutarnji list* (Zagreb), br. 1169, 29. 6. 1915., 5; HERMAN KAURIĆ, *Za naše junake*, 284.

⁸² HR-DAZG-26-ROGZ-318, Urudžbeni zapisnik br. 40001-50000, 1918. godina, zapis br. 40893, „Hrvatski športski savez Hrv. akademski športski klub daljnje djelovanje”, Zagreb, 4. 8. 1918.

⁸³ „Hrvatski športski savez”, *Ilustrovani list*, br. 36, 12. 10. 1918., 570.

⁸⁴ „Hrvatski športski savez”, *Ilustrovani list*, br. 41, 16. 11. 1918., 651.

⁸⁵ GOLDBLATT, *The Ball is Round*, 173.

⁸⁶ HERMAN KAURIĆ, *Za naše junake*, 368.

⁸⁷ BUČAR, „Ratne utakmice u korist Crvenog križa u Zagrebu”, *Športski list*, br. 38/39, 22. 12. 1928., 6. Ipak, u istom članku Bučar spominje sudjelovanje predstavnika Concordije na sjednici Odbora održanoj 26. listopada 1914. *Zagreb godine 1913-1918*, 243, Concordia je bila aktivna tijekom cijeloga ratnog razdoblja.

⁸⁸ HERZ, „Nogometne utakmice u korist ‘Crvenog križa’”, *Ilustrovani list*, br. 26, 24. 6. 1916., 618.

⁸⁹ KUDRNA, *Počeci nogometa*, 64.

športski klub 'Zagreb', Željezničarski športski klub 'Victoria',⁹⁰ i jedna 'Haškova' momčad",⁹¹ tj. uz već spomenuti HAŠK djelovali su Građanski, Concordia te krajem rata Šparta.⁹² Klub Atena prema tiskovinama (vidi tablicu 1) prestaje nastupati 1915. te se do kraja rata više ne spominje u vijestima o odigranim utakmicama. U novijoj historiografiji prihvaćeno je da su tijekom Prvoga svjetskog rata u Zagrebu djelovali klubovi: HAŠK, Atena, Viktorija, Šparta, Slaven, Građanski, Zagreb.⁹³

Očito je da su uprave klubova ostale aktivne,⁹⁴ uz manji broj igrača koji su se afirmirali prije rata te juniora, što je s vremenom omogućilo osnivanje, a u nekim slučajevima i reaktivaciju prijeratnih klubova. Krajem listopada 1915. utakmicu protiv HAŠK-a odigrala je Concordia, klub koji Bučar naziva „Diskordia (Concordia)”, vjerojatno jer je utakmica završila 16:0 za HAŠK.⁹⁵ Ipak, početkom travnja 1916. objavljena je vijest da se „Odboru za priređivanje utakmica pridružila novoosnovana Concordija 1916”⁹⁶ te se može pretpostaviti da je osnivanje i rad Concordije 1916. započelo tijekom druge polovine 1915. godine. Prema onodobnim tiskovinama, klub Concordija 1916. te je godine odigrao dvije utakmice, obje protiv HAŠK-a,⁹⁷ a u posljednje dvije ratne godine klub se ne spominje (vidi tablicu 1). Posljednje ratne godine, 1918., „fuzijom bivše Viktorije i Concordije”⁹⁸ osnovan je „novi” zagrebački nogometni klub, za koji se u stručnoj literaturi navode dvije inačice imena: „HŠK

⁹⁰ PERŠKA, *Športski almanah*, 59. Na istoj stranici autor navodi da su klub osnovali hrvatski željezničari, točnije da je osnivač kluba bio Viktor Heim. „Nogometne utakmice u korist Crvenog križa”, *Ilustrovani list*, br. 15, 8. 4. 1916., 340, klub su osnovali mađarski željezničari, a igralište se nalazilo „iza Državnog kolodvora”. Naziv „Viktorija II” koristi se u članku „Ratne utakmice zagrebačkih nogometnih klubova u korist 'Crvenoga križa'”, *Jutarnji list*, br. 1057, 10. 3. 1915., 4-5. Naziv „kolodvorska Viktorija” koristi se u članku „Nogometne utakmice u korist Crvenog križa”, *Ilustrovani list*, br. 15, 8. 4. 1916., 340.

⁹¹ *Spomenspis H.Š.K. „Ilirija”*, 6.

⁹² DUBRAVČIĆ, „Ratni purger”.

⁹³ HERMAN KAURIĆ, *Za naše junake*, 367; BUČAR, „Ratne utakmice u korist Crvenog križa u Zagrebu”, *Športski list*, br. 38/39, 22. 12. 1928., 6, navodi da su 1914. „potpunu momčad [imali] ovi klubovi: Atena, Hašk, Viktorija II i Zagreb, a kombinovane momčadi... Croatia, Građanski, Ilirija i Trgovački klub...”. FRNTIĆ, „Od Hrvatskog športskog saveza”, na str. 33 navodi da je 1916. u Zagrebu osnovan klub Rapid. Sudjelovanje kluba Rapid ne spominje se u onodobnim tiskovinama (op. M. V.).

⁹⁴ BUČAR, „Ratne utakmice u korist Crvenog križa u Zagrebu”, *Športski list*, br. 38/39, 22. 12. 1928., 6.

⁹⁵ *Isto*, 7.

⁹⁶ „Nogometne utakmice u korist Crvenog križa”, *Ilustrovani list*, br. 15, 8. 4. 1916., 340.

⁹⁷ HERZ, „Nogometne utakmice u korist 'Crvenog križa'”, *Ilustrovani list*, br. 26, 24. 6. 1916., 618; „Hašk” – „Concordia 1916.”, *Jutarnji list*, br. 1448, 2. 4. 1916., 5, na dan objave članka odigrana je utakmica momčadi HAŠK-a protiv kombinirane momčadi Concordije i kluba Hockey.

⁹⁸ „Nogometne utakmice u korist 'Crvenog križa' za prvenstvo grada Zagreba”, *Ilustrovani list*, br. 19, 15. 6. 1918., 292.

Concordia-Viktorija⁹⁹ i „C – V”.¹⁰⁰ Tijekom rata osnivani su i novi klubovi. Nogometni klub Merkur,¹⁰¹ punim nazivom „nogometni klub trgovačkog društva Merkur”, osnovan je 1917., a nastupao je pod imenom „Šparta”,¹⁰² tj. „Šparta od Merkura”.¹⁰³ Godinu poslije osnovan je Hrvatski športski klub Slavija¹⁰⁴ u „počast” istoimenom popularnom praškom klubu, a osnivači su bili stanovnici iz Vlaške i Maksimirske ulice.¹⁰⁵ Godine 1918. s radom je započelo i nekoliko nogometnih klubova čiji je rad početkom rata bio zaustavljen. Nogometni klub Croatia ponovno se aktivirao u ljeto 1918.,¹⁰⁶ kao i Hrvatski športski klub Slaven.¹⁰⁷

Interesantno je da se za neke klubove navodi da nisu djelovali do pred kraj rata, iako se primjerice za Slaven u tiskovinama navodi da je igrao još tijekom 1915. godine. Isto tako Hrvatski športski klub Ilirija nastupao je 1914., 1916. i 1918. (vidi tablicu 1), premda se u spomenici Ilirije navodi da klub počinje s ponovnim radom tek u kolovozu 1918.,¹⁰⁸ a u *Izvještaju gradskog poglavarstva* kao godina osnivanja navodi se 1919.¹⁰⁹

⁹⁹ CUVAJ, „Viktorija”, 484. Autor navodi da su se klubovi razdvojili u samostalne klubove u ljeto 1919.

¹⁰⁰ CUVAJ, „Concordia”, 205. Autor navodi da je klub C – V nastao tek nakon završetka Prvoga svjetskog rata. Za klub C – V u onodobnim tiskovinama korišteno je više naziva. „Nogometne utakmice u korist ‘Crvenog križa’ za prvenstvo grada Zagreba”, *Ilustrovani list*, br. 19, 15. 6. 1918., 292, klub je naveden kao „klub jedanaestorice”. U članku „Hrvatski športski savez”, *Ilustrovani list*, br. 34, 28. 9. 1918., 538-539, navodi se ime „V.C.”; u članku „Nogometne utakmice za prvenstvo grada Zagreba”, *Ilustrovani list*, br. 31, 7. 9. 1918., 490-491, navedeno je pogrešno ime „V.G.”.

¹⁰¹ HERMAN KAURIĆ, *Za naše junake*, 368.

¹⁰² R., „Nogometna utakmica HAŠK – Šparta u Zagrebu”, *Ilustrovani list*, br. 27, 7. 7. 1917., 564. U članku „Odbor za priredjivanje športskih utakmica u korist Crvenoga križa”, *Ilustrovani list*, br. 46, 17. 11. 1917., 954, navedeno je da je financije kluba Šparta vodilo Trgovačko društvo Merkur. *Zagreb godine 1913-1918*, 248, navedeno je da je klub Šparta počeo djelovati 1918. godine. HR-DAZG-26-ROGZ-319, Urudžbeni zapisnik br. 50001-65222, 1918. godina, zapis br. 53837, „Hrv. športski klub Šparta pravila i djelovanje”, Zagreb, 18. 10. 1918.

¹⁰³ BUČAR, „Ratne utakmice ‘Crvenog križa’ u Zagrebu (Svršetak)”, *Športski list*, br. 42, 19. 1. 1929., 2. Autor navodi ime kluba „Šparta od Merkura” i da je iste godine taj klub prestao postojati.

¹⁰⁴ *Album nogometnih klubova Jugoslavije*, 32; *Zagreb godine 1919-1925*, 360, klub Slavija počinje djelovati 1919. godine.

¹⁰⁵ PERŠKA, *Športski almanah*, 69.

¹⁰⁶ HR-HDA-1402-CASK, kut. 1, zapisnik odborskih sjednica i godišnjih skupština od 1911. do 1919., 68-69, „Zapisnik VI. Redovite glavne skupštine održane dne 28. srpnja 1918...”, navedeno je da je klub već tada sudjelovao na tri utakmice; HR-DAZG-26-ROGZ-319, Urudžbeni zapisnik br. 50001 do 65222, 1918. godina, zapis br. 53900, „Atletski športski klub Croatia pravila i djelovanje”, Zagreb, 28. 10. 1918.

¹⁰⁷ *Album nogometnih klubova Jugoslavije*, 36; *Zagreb godine 1919-1925*, 360, kao godina osnivanja kluba Slaven navedena je 1919. U članku „Priredjivanje športskih utakmica u korist ‘Crvenoga križa’”, *Jutarnji list*, br. 1601, 2. 9. 1916., 5, navedeno je pogrešno ime kluba „Sloven”.

¹⁰⁸ *Spomenspis H.Š.K. „Ilirija”*, 6.

¹⁰⁹ *Zagreb godine 1919-1925*, 360.

Nejasnoće oko djelovanja pojedinih klubova možda najbolje mogu razjasniti riječi Artura Dubravčića:¹¹⁰ „Da se ipak očuva neki interes dalo se prvim utakmicama ... ime: Građanski-Hašk.”¹¹¹ Takvo tumačenje pokušaja privlačenja gledatelja starim, poznatijim i atraktivnijim imenima klubova objašnjava i poslijeratni stav uprave HAŠK-a da klub tijekom rata nije djelovao,¹¹² iako se njegovi nastupi često spominju (vidi tablicu 1). Stoga se može zaključiti da su uprave klubova prvih ratnih godina u marketinške svrhe „posuđivale” imena prijeratnih klubova, koja su služila za organiziranje igrača te privlačenje gledatelja.

Početkom rata za zagrebačke nogometne klubove pojavilo se nekoliko problema: nedostatak igrača, nedostupnost terena te nedostupnost potrebne opreme. Još početkom rata „igrale su više ili manje cjelovite momčadi”,¹¹³ a uslijed rata nije bilo moguće sastaviti cjelovite momčadi¹¹⁴ te se u momčadi uključuju umirovljeni igrači.¹¹⁵ Zbog većega broja nogometnih klubova u Zagrebu bilo je moguće okupljati kombinirane momčadi,¹¹⁶ u kojima su nastupali nogometaši tijekom dopusta iz vojne službe.¹¹⁷ Uz kombinirane momčadi, prema riječima Kudrne, nastajali su i „takozvani ‘divlji’ klubovi”, u kojima su igrali juniori.¹¹⁸

Za omogućavanje odigravanja utakmica 1915. dogovoreno je da ekipe mogu posuđivati igrače za odigravanje utakmica,¹¹⁹ a prema onodobnim tiskovinama momčadi su se te godine sastavljale neposredno prije utakmice.¹²⁰ Sastavljanje momčadi „u zadnji tren” u ratnim je okolnostima i očekivano jer organizatori nisu mogli sa sigurnošću znati koliko je igrača na dan utakmice u gradu na dopustu iz vojne službe, a time i u mogućnosti sudjelovati na utakmici. Tako je jednu utakmicu Građanski odigrao sa samo devet igrača,¹²¹ a na utakmicama između HAŠK-a i Atene te između Zagreba i Viktorije tijekom svibnja 1915. kao popuna jedne ili više nogometnih momčadi zaigrali

¹¹⁰ „Dubravčić, Artur”. Artur (Ture) Dubravčić (1894. – 1969.), od 1910. član karlovačkoga nogometnoga kluba Olimpija, a od 1917. zagrebačke Concordije. Nakon Prvoga svjetskog rata nastupao je za reprezentaciju Kraljevine SHS te reprezentaciju grada Zagreba. Obnašao je dužnosti u zagrebačkom nogometnom podsavazu te bio sportski novinar.

¹¹¹ DUBRAVČIĆ, „Ratni purger”; ŠKRTIĆ, H.A.Š.K. 1903-1993, na str. 19. navodi: „Imena ‘klubova’, igrača, rezultati, sve je to tema posebnog istraživanja”, što upućuje na autorov odnos prema nogometu u Zagrebu tijekom Prvoga svjetskog rata.

¹¹² *Dvadeset godina rada Hrvatskog akademskog sportskog kluba*, 36.

¹¹³ HERMAN KAURIĆ, „Dobrotvorne akcije ‘za naše junake’ i njihove obitelji”, 106.

¹¹⁴ DUBRAVČIĆ, „Ratni purger”.

¹¹⁵ HERMAN KAURIĆ, „Dobrotvorne akcije ‘za naše junake’ i njihove obitelji”, 107.

¹¹⁶ FRNTIĆ, „Od igara okruglim predmetom do nogometa”, 24.

¹¹⁷ DUBRAVČIĆ, „Ratni purger”.

¹¹⁸ KUDRNA, *Počeci nogometa*, 65.

¹¹⁹ FRNTIĆ, „Od igara okruglim predmetom do nogometa”, 24; BUČAR, „Ratne utakmice ‘Crvenog križa’ u Zagrebu (Svršetak)”, *Športski list*, br. 42, 19. 1. 1929., 2, mogućnost posuđivanja igrača između zagrebačkih nogometnih klubova ukinuta je 1918., ali se otad moglo posuđivati „vanjske igrače”.

¹²⁰ „Nogometne utakmice u korist Crvenoga Križa”, *Ilustrovani list*, br. 15, 8. 4. 1916., 340.

¹²¹ „Nogometna utakmica u korist ‘Crvenoga Križa’”, *Jutarnji list*, br. 1090, 13. 4. 1915., 4.

su i mađarski časnici, prije rata članovi budimpeštanskoga kluba Magyar Testgyakorlók Köre (MTK), koji su se u to vrijeme nalazili u Zagrebu.¹²² Kombinirane momčadi sastavljale su se i kasnijih ratnih godina, a povremeno su momčadi sastavljane od igrača iz danas nepoznatih klubova. Tako je početkom travnja 1916. odigrana utakmica HAŠK-a protiv kombinirane momčadi Hockeya i Concordije.¹²³ Klub Hockey danas nije poznat te se može pretpostaviti da su njegovi članovi bili članovi hokejaške sekcije HAŠK-a.¹²⁴ Zagrebački novinari u člancima o odigranim utakmicama često spominju da su utakmice bile nekvalitetne¹²⁵ jer nije bilo „prvorazrednih igrača” te su ih opisivali kao „treening”.¹²⁶ Manja kvaliteta igre mogla bi se tumačiti time da su nogometaši, od kojih su neki (možda i većina) na odmoru od vojne službe, bili iscrpljeni od boravka na bojištima; bolesni, ozlijeđeni, pothranjeni te stoga i nisu mogli igrati s prijeratnom žestinom. Možda su zato novinari vidjeli ratne utakmice kao lošije. Ipak, igra je ponekad postajala gruba te su se igrači znali i potući na terenu,¹²⁷ uslijed čega su suci isključivali pojedine igrače.¹²⁸ Iz zapisa A. Dubravčića vidi se, za razliku od novinarskoga, potpuno drugačiji pogled na igru: „Bilo je to malo iznenađenje, ali igralo se za ozbiljno. Ratno raspoloženje prenijeli smo mi ratnici i na zeleno polje – bilo je dakle i živo i vruće”,¹²⁹ iz čega se stječe potpuniji dojam o uživiljenosti igrača u utakmicu. O gruboj igri svjedoči i karikatura *Nogometna utakmica* objavljena u *Ilustrovanom listu* 1918. godine.¹³⁰ Prema pojedinim tumačenjima, sukob između pojedinih klubova započeo je još prije rata, kad je primjerice „rivalitet” između HAŠK-a i Concordije „prešao konture športske borbe”.¹³¹

Uz problem sastavljanja momčadi pojavio se i problem nabave opreme, koju se nije moglo nabaviti u Beču, Pragu i Budimpešti.¹³² Tijekom rata došlo je do nestašica tekstila i kože jer je proizvodnja materijala bila usmjerena za potrebe oružanih snaga i vojnih bolnica, a tekstil dostupan na tržištu u malim količinama bio je loše kvalitete.¹³³ Problem nedostatka opreme, pogotovo

¹²² „Ratne nogometne utakmice”, *Jutarnji list*, br. 1118, 11. 5. 1915., 4.

¹²³ „Hašk – ‘Concordia 1916.’”, *Jutarnji list*, br. 1448, 2. 4. 1916., 5.

¹²⁴ *Hrvatski akademski športski klub*, 12. Na istoj stranici navedeno je da je HAŠK-ov klub hokeja na ledu osnovan 1906., a klub hokeja na travi 1915. godine. ŠKRTIĆ, H.A.Š.K. 1903-1993, na str. 62 navodi da je HAŠK-ova hokejaška sekcija od 1915. pa do sezone 1916./17. igrala utakmice hokeja na travi.

¹²⁵ RADAN, „Osnivanje i djelovanje Hrvatskog športskog saveza”, 102.

¹²⁶ „Odbor za priredjivanje športskih utakmica u Zagrebu”, *Ilustrovani list*, br. 41, 7. 10. 1916., 977.

¹²⁷ HERMAN KAURIĆ, *Za naše junake*, 368.

¹²⁸ „Nogometne utakmice u korist ‘Crvenog križa’ za prvenstvo grada Zagreba”, *Ilustrovani list*, br. 19, 15. 6. 1918., 292; „Hrvatski športski savez”, *Ilustrovani list*, br. 35, 5. 10. 1918., 554.

¹²⁹ DUBRAVČIĆ, „Ratni purger”.

¹³⁰ FERRY [pseud.], karikatura *Nogometna utakmica*, *Ilustrovani list*, br. 15, 13. 4. 1918., 238.

¹³¹ PERŠKA, *Športski almanah*, 49-50.

¹³² „Nogometne utakmice za prvenstvo u Zagrebu se nastavljaju”, *Ilustrovani list*, br. 27, 10. 8. 1918., 426.

¹³³ HERMAN KAURIĆ, *Za naše junake*, 215, 221-222.

lopti, pokušala je riješiti uprava Odbora. Franjo Bučar neuspješno je pokušao prilikom putovanja u Budimpeštu 1918. kupiti lopte te je nakon toga Pavlu Kaudersu,¹³⁴ poznatom zagrebačkom sportskom djelatniku i trgovcu sportskom opremom, Crveni križ dao punomoć za nabavu potrebne opreme. Da bi se utakmice mogle održavati, Odbor je unajmljivao lopte te vlasnicima plaćao najam.¹³⁵ Uprave klubova isto tako nastojale su izravno nabaviti sportsku opremu. Iz zapisnika Croatije doznaje se da je uprava kluba tijekom 1918. raspravljala o mogućnostima nabave opreme, košulja – dresova te sportske obuće – „cipela”.¹³⁶ Klub je angažirao osobu od povjerenja da nabavi potrebnu opremu,¹³⁷ a uslijed visokih cijena iskrsnule su različite kombinacije. Primjerice, obuća se mogla nabaviti samo ako se kupio veći broj dresova te se uprava kluba dogovorila da pola iznosa plati dobavljač, a drugu polovicu klub, ali pod uvjetom da klub postane vlasnikom obuće.¹³⁸ Problem nabave opreme najbolje ilustrira podatak da je za osječki Športski đачki klub Slavija, osnovan 1916., loptu izradio osječki obrtnik, kožar Andrija Andučić.¹³⁹

Dodatni problem zagrebačkom nogometu predstavljala je činjenica da je većinu sportskih terena tijekom rata zauzela vojska te su utakmice igrane na HAŠK-ovu terenu u Maksimiru, koji je 1914. uprava kluba ustupila na korištenje besplatno, što se od 1915. mijenja. Otađ je HAŠK-u pripadalo 10% „odštete za korištenje terena”,¹⁴⁰ a od proljeća posljednje ratne godine plaćao se paušal u iznosu od 150 kruna.¹⁴¹ Unatoč plaćanju najamnine, teren je do proljeća 1917. opisivao kao zapušten,¹⁴² a posljednje ratne godine ne spominje se uređenost (ili neuređenost) igrališta.

¹³⁴ „Kauders, Pavao”. Pavao Kauders (1893. – 1979.) položio je 1913. ispit za nogometnog suca. Od 1919. obnašao je dužnosti u Jugoslavenskom nogometnom savezu i Zagrebačkom nogometnom podsavezu.

¹³⁵ BUČAR, „Ratne utakmice ‘Crvenog križa’ u Zagrebu (Svršetak)”, *Športski list*, br. 42, 19. 1. 1929., 2; HR-DAZG-26-ROGZ-34, Kazalo urudžbenih zapisnika, 1918., zapis „Bučar Franjo Dr moli inozemnu putovnicu”, brojevi zapisa 30818 i 33925, bez datuma.

¹³⁶ HR-HDA-1402-CASK, kut. 1, „Croatia” – atletski sportski klub – knjiga zapisnika odborskih sjednica i godišnjih skupština od 1911. do 1919. godine, „Zapisnik VI. Redovite glavne skupštine održane dne 23. srpnja 1918 uz prisutnost od 27 članova”, 69-70.

¹³⁷ HR-HDA-1402-CASK, kut. 1, „Croatia” – atletski sportski klub – knjiga zapisnika odborskih sjednica i godišnjih skupština od 1911. do 1919. godine, „Zapisnik odborske sjednice održane dne 13. 9. 1918 u prisutnosti cijeloga odbora”, 74.

¹³⁸ *Isto*.

¹³⁹ ŽIVAKOVIĆ-KERŽE, „Nogomet”, 51.

¹⁴⁰ BUČAR, „Ratne utakmice u korist Crvenog križa u Zagrebu”, *Športski list*, br. 38/39, 22. 12. 1928., 6. Spomenuta „odšteta”, tj. najamnina očito je isplaćivana od ukupnoga iznosa prodanih ulaznica nakon svake utakmice.

¹⁴¹ BUČAR, „Ratne utakmice ‘Crvenog križa’ u Zagrebu (Svršetak)”, *Športski list*, br. 42, 19. 1. 1929., 2.

¹⁴² VUKIČEVIĆ, *Zagreb 1914.-1918.*, 177.

Nogometne utakmice

Već tijekom rata u tiskovinama, ali i prilikom oglašavanja nogometnih utakmica javno postavljanim plakatima,¹⁴³ korišten je naziv „ratne utakmice”,¹⁴⁴ kojim su organizatori očito htjeli naglasiti nove, ratne okolnosti, ali i dobrotvorni karakter tih sportskih događanja.

U prilogima ovog rada, u tablici 1 nalaze se popisane nogometne utakmice koje su od 1914. do jeseni 1918. odigrane u Zagrebu, a u tablici 2 popisane su utakmice koje su zagrebački klubovi odigrali u drugim gradovima na području Banske Hrvatske te Kraljevine Ugarske. Prema tablici 1. od 8. studenog 1914. do 17./18. studenog 1918. u Zagrebu je odigrano ukupno 105 utakmica. Prema ratnim godinama, 1914. odigrano ih je najmanje, samo tri,¹⁴⁵ a 1915. ukupno 32.¹⁴⁶ Godine 1916. odigrano je šest utakmica, a 1917. dolazi do odigravanja većega broja utakmica – 16. Posljednje ratne godine, očito zbog igranja Prvenstva grada Zagreba te zbog gostovanja klubova iz Osijeka i sa Sušaka, odigrano je najviše utakmica u ratnom razdoblju, ukupno 48. Unatoč odigravanju osam utakmica izvan Zagreba (vidi tablicu 2), za zagrebački se nogomet od 1914. do 1918. može reći da je imao gotovo isključivo lokalni, „zagrebački” karakter. Radi usporedbe, može se spomenuti da su u Beču uskoro nakon početka Prvoga svjetskog rata započele prijateljske utakmice i turniri, a od početka 1915. nastavljena su natjecanja u kupu te prvenstvena natjecanja,¹⁴⁷ dok je primjerice u Velikoj Britaniji 1915. prekinuto natjecanje Football Association Cup (FA Cup) te je nastavljeno tek nakon rata.¹⁴⁸

Prve ratne utakmice u Zagrebu odigrane su 8. studenog 1914.¹⁴⁹ (vidi tablicu 1) prema dogovoru klubova.¹⁵⁰ Utakmice su odigravane za Društvo Crve-

¹⁴³ STRUKIĆ, IVIĆ, „9.16. Ratna nogometna utakmica u korist *Spomen-lipe* Odbora zagrebačkih gospođa za ratnu pripomoć”, 188. Plakat za nogometne utakmice održane 23. i 24. lipnja 1915. u: FRNTIĆ, „Od Hrvatskog športskog saveza”, 32.

¹⁴⁴ „Ratne utakmice zagrebačkih nogometnih klubova u korist ‘Crvenoga križa’”, *Jutarnji list*, br. 1057, 10. 3. 1915., 4.

¹⁴⁵ Usp. HERMAN KAURIĆ, *Za naše junake*, 366.

¹⁴⁶ Primjerice FRNTIĆ, „Od igara okruglim predmetom do nogometa”, 24, navodi 23 odigrane utakmice; BUČAR, „Ratne utakmice u korist Crvenog križa u Zagrebu”, *Športski list*, br. 38/39, 22. 12. 1928., 6-7, navodi rednim brojevima (rimskim) 23 odigrane utakmice, ali od broja 8. do 17. istim rednim brojem popisuje po dvije utakmice odigrane istoga dana.

¹⁴⁷ MARSCHINK, „Wien spielt (im) Krieg”, 405; O austrijskim prvenstvenim natjecanjima vidi: HANNER, *Fussball im Ersten Weltkrieg*; HANNER, *Fussball Legenden 1916/17*; HANNER, *Österreich Ungarn Fussball 1917/18*.

¹⁴⁸ GOLDBLATT, *The Ball is Round*, 172-173.

¹⁴⁹ HERMAN KAURIĆ, *Za naše junake*, 366; VUKIČEVIĆ, *Zagreb 1914.-1918.*, 178; FRNTIĆ, „Od Hrvatskog športskog saveza”, 32; HR-DAZG-26-ROGZ-296, Urudžbeni zapisnik br. 35001-40000, 1914. godina, zapis broj 39256, „Hrvatski akademski športski klub na 8/11 održaje nogometnu utakmicu u korist crvenog križa”, Zagreb, 3. 11. 1914. Prema istom izvoru, utakmica je odobrena dan poslije.

¹⁵⁰ FRNTIĆ, „Od Hrvatskog športskog saveza”, 32. U članku HERZ, „Nogometne utakmice u korist ‘Crvenog križa’”, *Ilustrovani list*, br. 26, 24. 6. 1916., 618, autor pogrešno navodi

noga križa¹⁵¹ te se danas smatra da ih je odigrano 40, uz pretpostavku da su i do kraja rata utakmice odigravane za to Društvo.¹⁵² Prema Bučaru, posljednja utakmica za Društvo Crvenoga križa odigrana je 20. listopada 1918.¹⁵³ Iznimke su utakmica HAŠK-a te kombinirane momčadi sastavljene od igrača iz šest klubova: Atene, Slavena, Građanskog, Šparte, Zagreba i Viktorije odigrana 20. lipnja 1915. za Spomen-lipu¹⁵⁴ i utakmica odigrana u kolovozu 1918. za pomoć studentima u Grazu i Zagrebu.¹⁵⁵ Stoga je za Crveni križ od studenoga 1914. do listopada 1918. odigrano ukupno 98 utakmica (tablica 1). Početkom listopada 1918., neposredno nakon završetka rata, odigrane su dvije utakmice za Narodno vijeće Države SHS.¹⁵⁶

Stoga se može reći da su do kraja 1916. nogometne utakmice u Zagrebu bile do neke mjere improvizacija. Prema tablici 1 uočava se da su od jeseni 1914. do kraja 1916. uglavnom održavane utakmice između kombiniranih momčadi, dok je posljednje dvije ratne godine tako sastavljena momčad odigrala samo jednu utakmicu. Nestanak kombiniranih momčadi govori da se situacija u nogometu stabilizirala te da su organizatori utakmica postigli neke organizacijske uspjehe. Od 1917. natjecale su se cjelovite momčadi, ali se uočavaju i dvije momčadi Šparte te juniorska momčad HAŠK-a. Organiziranje novih klubova 1916. i 1917. upućuje na sve veću organiziranost Odbora i klubova. Potpuno pozitivna promjena za zagrebački nogomet dogodila se 1918., kad je započelo Prvenstvo grada Zagreba. Ustaljivanje sastava nogometnih momčadi te osnivanje novih klubova, uz dotadašnje iskustvo Odbora za priređivanje sportskih utakmica, omogućilo je organizaciju prvenstvenoga natjecanja. Iako su posljednje ratne godine gostovali klubovi iz Osijeka i sa Sušaka, uslijed ratnih okolnosti organizatori očito nisu mogli računati na neometano održavanje gostujućih utakmica svih klubova. S obzirom na navedeno te na činjenicu da su zagrebački (lokalni) klubovi mogli ustaljeno sudjelovati u prvenstvu, organizatori su se odlučili na naziv Prvenstvo grada Zagreba. Može

da su utakmice između Viktorije II i Građanskog te između Viktorije i HAŠK-a odigrane 1. kolovoza 1914. Autor također navodi da je sudac bio Pericht.

¹⁵¹ HERMAN KAURIĆ, „Dobrotvorne akcije ‘za naše junake’ i njihove obitelji”, 106.

¹⁵² HERMAN KAURIĆ, *Za naše junake*, 366, 369.

¹⁵³ BUČAR, „Ratne utakmice u korist ‘Crvenog križa’ u Zagrebu (Nastavak)”, *Športski list*, br. 45, 9. 2. 1929., 3. Autor navodi da je 30. listopada 1918. Crvenom križu predana posljednja novčana donacija, 50 kruna. BUČAR, „Ratne utakmice ‘Crvenog križa’ u Zagrebu (Svršetak)”, *Športski list*, br. 42, 19. 1. 1929., 2, navodi da je 30. svibnja 1918. odlučeno izdvajati 25% zarade utakmica za Crveni križ.

¹⁵⁴ STRUKIĆ, IVIĆ, „9.16. Ratna nogometna utakmica u korist *Spomen-lipe* Odbora zagrebačkih gospoda za ratnu pripomoć”, 188; BUČAR, „Ratne utakmice u korist Crvenog križa u Zagrebu”, *Športski list*, br. 38/39, 22. 12. 1928., 6-7.

¹⁵⁵ „Nogometne utakmice za prvenstvo grada Zagreba”, *Ilustrovani list*, br. 31, 7. 9. 1918., 491.

¹⁵⁶ „Hrvatski športski savez”, *Ilustrovani list*, br. 44, 7. 12. 1918., 699; BUČAR, „Ratne utakmice u korist ‘Crvenog križa’ u Zagrebu (Svršetak)”, *Športski list*, br. 46, 2. 3. 1929., 2. Iako su dvije utakmice odigrane u studenom 1918. neposredno prije te nakon završetka rata, pribrojene su zagrebačkim ratnim utakmicama jer organizacijski i ekipno ulaze u sportska natjecanja organizirana tijekom Prvoga svjetskog rata.

se spomenuti i navod Kudrne o Prvenstvu grada Zagreba za koje, politički i ideološki pristrano, navodi da je ono bilo „demonstracija protiv vlasti”.¹⁵⁷

Vjerojatno zbog medijske slike oprečne mišljenju nogometaša, a stvorene prvih ratnih godina, da je sve do početka prvenstva grada u proljeće 1918. karakter utakmica bio prijateljski,¹⁵⁸ tj. bez kompetitivnosti,¹⁵⁹ organizatori su nastojali organizirati dolazak austrijskih i mađarskih klubova.¹⁶⁰ Bio je najavljen dolazak dvaju klubova, mađarskoga Ferencvárosi Torna Cluba (FTC) 1915. te Wiener Athletik Cluba (WAC) 1917.,¹⁶¹ što se predstavljalo kao „međunarodna utakmica”.¹⁶² Treba uzeti u obzir i činjenicu da su u Austriji i Ugarskoj prije i tijekom rata djelovali nogometni treneri iz Velike Britanije poput Jimmyja Hogana,¹⁶³ koji je 1916. iz Beča prešao u Budimpeštu,¹⁶⁴ gdje je trenirao klub MTK.¹⁶⁵ Utjecaj britanskoga načina igranja nogometa, taktiku i dinamičnu igru većina zagrebačkih gledatelja nije dotad imala prilike vidjeti uživo te se gostovanjem tih klubova očito nastojalo privući što više gledatelja.

Klubovi na kraju nisu došli u Zagreb.¹⁶⁶ Mađarski nogometni savez nije odobrio dolazak WAC-a,¹⁶⁷ a razlog nedolaska FTC-a nije naveden. Razlozi neodobravanja dolaska tih klubova u Zagreb mogli bi se svakako prepoznati u prijeratnom odnosu Mađarskoga nogometnog saveza prema HŠS-u, točnije da je Mađarski nogometni savez očito zadržao prijeratni stav o svojevrsnoj „nadređenosti” nogometnim klubovima iz kraljevina Hrvatske i Slavonije. Stoga bi se moglo zaključiti da tumačenje neučinkovitosti bojkota proglašenog od FIFA-e u ljeto 1914.¹⁶⁸ nije sasvim točno. Iako je posljednje ratne godine Croatia gostovala u Kaposváru,¹⁶⁹ vidljivo je da tijekom cijeloga ratnog razdoblja u Zagreb nisu dolazili strani klubovi.

U početku je utakmice lokalnih zagrebačkih (*ad hoc*) klubova dolazio gledati malen broj gledatelja, koji su uglavnom bili vezani uz sport,¹⁷⁰ što je jedan

¹⁵⁷ KUDRNA, *Počeci nogometa*, 66.

¹⁵⁸ „Prijateljske utakmice u korist Crvenoga Križa”, *Ilustrovani list*, br. 15, 8. 4. 1916., 340.

¹⁵⁹ HERZ, „Nogometne utakmice u korist ‘Crvenog križa’”, *Ilustrovani list*, br. 26, 24. 6. 1916., 619.

¹⁶⁰ „Nogometne utakmice u korist Crvenoga Križa”, *Ilustrovani list*, br. 15, 8. 4. 1916., 340.

¹⁶¹ HERMAN KAURIĆ, *Za naše junake*, 367-368.

¹⁶² „Odbor za priredjivanje športskih utakmica u korist Crvenoga križa”, *Ilustrovani list*, br. 46, 17. 11. 1917., 954.

¹⁶³ O Jimmyju Haganu opširnije vidi: *The Jimmy Hogan Story*.

¹⁶⁴ WILSON, *The Name Heard Long Ago*, 32.

¹⁶⁵ *Isto*, 37.

¹⁶⁶ HERMAN KAURIĆ, *Za naše junake*, 367-368.

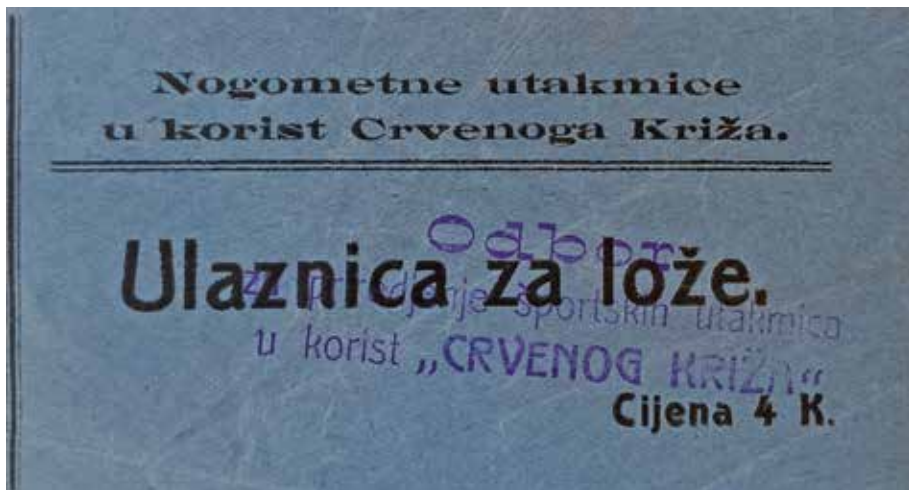
¹⁶⁷ FRNTIĆ, „Od igara okruglim predmetom do nogometa”, 24; „Odbor za priredjivanje športskih utakmica u korist Crvenoga križa”, *Ilustrovani list*, br. 46, 17. 11. 1917., 954.

¹⁶⁸ KAUDERS, „Na slavu i čast hrvatskoga športa”; RADAN, „Osnivanje i djelovanje Hrvatskog športskog saveza”, 101-102.

¹⁶⁹ „Hrvatski športski savez”, *Ilustrovani list*, br. 34, 28. 9. 1918., 539. Rezultat utakmice bio je 3:1 za Croatiju.

¹⁷⁰ HERMAN KAURIĆ, *Za naše junake*, 366-367.

od razloga slabih prihoda.¹⁷¹ Na sačuvanom plakatu za utakmicu odigranu za Spomen-lipu navedene su cijene ulaznica od 20 filira do 4 krune,¹⁷² ovisno o mjestu na tribinama, a samim time i kutu pogleda na utakmicu. U ostavštini F. Bučara nalazi se ulaznica za ložu na kojoj je navedena cijena u iznosu od 4 krune,¹⁷³ za koju bi se moglo pretpostaviti da je tiskana 1914. godine. Naime, Bučar u članku „Ratne utakmice u korist Crvenog križa u Zagrebu” objavljenom 1928. navodi cijene ulaznica za utakmice u iznosima od 4 krune do 20 filira te da je ulaznica za ložu stajala 4 krune.¹⁷⁴ Stoga se ulaznica iz Bučarove ostavštine (slika 2) može datirati u sam početak rada Odbora, 1914. godinu.

Slika 2. Ulaznica za nogometnu utakmicu [s. a.] (Izvor: HR-HDA-1973-OFBF, kut. 1.).

Dok se u Beču broj gledatelja nogometnih utakmica do kraja rata stalno smanjivao,¹⁷⁵ broj gledatelja u Zagrebu od 1917., iako promjenjiv od utakmice do utakmice, do kraja rata raste.¹⁷⁶ Razlozi porasta broja gledatelja zagrebač-

¹⁷¹ HERMAN KAURIĆ, *Za naše junake*, 369, navodi 22 krune kao prihod od prodaja ulaznica za jednu utakmicu odigranu u ljeto 1915. Autorica također navodi iznose od 300 kruna predanih Crvenom križu u proljeće 1915. te 1.000 kruna predanih u jesen 1917. godine.

¹⁷² STRUKIĆ, IVIĆ, „9.16. Ratna nogometna utakmica u korist *Spomen-lipe* Odbora zagrebačkih gospođa za ratnu pripomoć”, 188.

¹⁷³ HR-HDA-1973-OFBF, ulaznica za nogometnu utakmicu, bez datuma.

¹⁷⁴ BUČAR, „Ratne utakmice u korist Crvenog križa u Zagrebu”, *Športski list*, br. 38/39, 22. 12. 1928., 6; BUČAR, „Ratne utakmice ‘Crvenog križa’ u Zagrebu (Svršetak)”, *Športski list*, br. 42, 19. 1. 1929., 2, autor navodi da su 1918. cijene ulaznica povišene na iznos od 1 do 5 kruna. U dijelu članka koji se odnosi na utakmice odigrane 1918. pogrešno piše 1915. (op. M. V.).

¹⁷⁵ MARSCHINK, „Wien spielt (im) Krieg”, 405.

¹⁷⁶ „Ove sezone se je odigralo”, *Ilustrovani list*, br. 40, 6. 10. 1917., 824. U članku se navodi da je tijekom cijele sezone „uvijek... bilo puno gledatelja”; „Hrvatski športski savez”, *Ilustrovani list*, br. 35, 5. 10. 1918., 554, naveden je velik broj gledatelja na utakmici jer je prestala padati kiša; KUKIĆ, „Škole u ratnim uvjetima”, 111-112, dio gledatelja bili su učenici

kih utakmica tijekom posljednje dvije ratne godine mogli bi biti da su nogometne utakmice bile najbrojnije i od početka Prvenstva grada Zagreba najbolje organizirane sportske manifestacije,¹⁷⁷ koje su možda gledateljima bile i svojevrstan „bijeg” od ratne svakodnevice. Uz stanovnike grada na utakmice su dolazili i gledatelji iz drugih krajeva sjeverne Hrvatske.¹⁷⁸ Interes gledatelja porastao je do te mjere da je uprava kluba Croatia predložila pretprodaju ulaznica.¹⁷⁹ Veći broj gledatelja¹⁸⁰ značio je i veće prihode organizatoru, koji su od svibnja 1918., nakon plaćanja povećanoga paušala od 150 kruna za korištenje igrališta, raspoređivani na četiri jednaka dijela: klubovima sudionicima utakmice, fondu Odbora te Društvu Crvenoga križa.¹⁸¹ Negativna posljedica većega broja posjetitelja bio je problem ponašanja „nediscipliniranih” gledatelja.¹⁸² Događale su se „neumjesne manifestacije”,¹⁸³ ismijavani su i vrijeđani protivnički igrači te suci, a povlačivalo se vlastitim igračima. Uslijed opisanog ponašanja u tiskovinama se sugeriralo Odboru angažiranje zaštitarske službe tijekom odigravanja utakmica¹⁸⁴ te su na kraju organizatori angažirali i „sportsko redarstvo igrališta”.¹⁸⁵ Takvo ponašanje dijela gledatelja moglo bi se tumačiti i kao „ispušni ventil” od frustracija uzrokovanih utjecajem rata na svakodnevicu, nestašica hrane i različitih potreština, inflacije, manjih prihoda. Problem ponašanja gledatelja na nogometnim utakmicama pojavio se i

zagrebačkih srednjih škola. Radi usporedbe broja gledatelja može se navesti primjere prema: BUČAR, „Ratne utakmice ‘Crvenog križa’ u Zagrebu (Svršetak)”, *Športski list*, br. 42, 19. 1. 1929., 2, navodi utakmicu HAŠK – Šparta odigranu 26. svibnja 1918. s ostvarenim prihodom u iznosu od 667,90 kruna te utakmicu Zagreb – Šparta odigranu 2. lipnja iste godine s prihodom u iznosu od 11.315 kruna. Ako se uzme u obzir prosječna cijena ulaznice od 2,75 kruna (vidi bilj. 181), za utakmicu HAŠK – Šparta ulaznice su kupila 243 gledatelja, a za utakmicu Zagreb – Šparta 4115 gledatelja. Treba uzeti u obzir da je vjerojatno izvjestan broj gledatelja promatrao utakmicu ili sa strane terena na kojem se nije plaćala ulaznica ili su se „provukli” preko ograde, tj. bez plaćanja karte, stoga je utakmice sigurno promatrao veći broj gledatelja (op. M. V.).

¹⁷⁷ O ostalim sportskim manifestacijama u Zagrebu organiziranim tijekom Prvoga svjetskog rata opširnije vidi u: HERMAN KAURIĆ, *Za naše junake*, 366-378.

¹⁷⁸ BUČAR, „Ratne utakmice u korist ‘Crvenog križa’ u Zagrebu (Nastavak)”, *Športski list*, br. 45, 9. 2. 1929., 3.

¹⁷⁹ HR-HDA-1402-CASK, kut. 1, „Croatia” – atletski sportski klub – knjiga zapisnika odborskih sjednica i godišnjih skupština od 1911. do 1919. godine, „Zapisnik VI. Redovite glavne skupštine održane dne 23. srpnja 1918 uz prisutnost od 27 članova”, 72.

¹⁸⁰ Primjerice BUČAR, „Ratne utakmice ‘Crvenog križa’ u Zagrebu (Svršetak)”, *Športski list*, br. 42, 19. 1. 1929., 2, za utakmicu Zagreb – Šparta odigranu 2. lipnja 1918. navodi „čisti prihod” u iznosu od 11.315 kr. Ako se uzme u obzir prosječna cijena ulaznice od 2,75 kruna (loža 5 kruna, tribina 3 krune, tribina zapad 2 krune, tribina istok 1 kruna), može se pretpostaviti da je za tu utakmicu ulaznice kupilo 4.115 gledatelja.

¹⁸¹ BUČAR, „Ratne utakmice ‘Crvenog križa’ u Zagrebu (Svršetak)”, *Športski list*, br. 42, 19. 1. 1929., 2.

¹⁸² „Hrvatski športski savez”, *Ilustrovani list*, br. 38, 26. 10. 1918., 601.

¹⁸³ „Hrvatski športski savez”, *Ilustrovani list*, br. 35, 5. 10. 1918., 554.

¹⁸⁴ „Nogometne utakmice u korist ‘Crvenog križa’”, *Ilustrovani list*, br. 24, 20. 7. 1918., 377.

¹⁸⁵ BUČAR, „Ratne utakmice u korist ‘Crvenog križa’ u Zagrebu (Svršetak)”, br. 46, 2. 3. 1929., 2.

u Beču, kad su tijekom utakmice Austrija – Ugarska od napada publike suca spašavali policajci.¹⁸⁶

Prvenstvo grada Zagreba, za koje je grof Marko Pejačević¹⁸⁷ darovao pehar, započelo je u proljeće 1918. Navode se različiti datumi početka: na Uskrs, tj. 30. ožujka,¹⁸⁸ ili 19. svibnja.¹⁸⁹ U sustavu natjecanja klubovi su se borili za klasifikaciju po razredima,¹⁹⁰ što pokazuje visoku razinu organiziranosti prvenstva i klubova. Za datum završetka Prvenstva isto tako navode se različiti datumi: 18. kolovoza¹⁹¹ ili 1. rujna. Toga je dana odigrana prva utakmica nove prvenstvene sezone, koja je trebala potrajati do proljeća 1919.¹⁹² Na kraju natjecanja za prvo zagrebačko prvenstvo najviše bodova imali su Građanski i HAŠK,¹⁹³ a osvojio ga je Građanski.¹⁹⁴ Druga je sezona uslijed kraja rata i raspada Austro-Ugarske prekinuta 26. studenog 1918.¹⁹⁵ Stanje u Austro-Ugarskoj ujesen 1918. bilo je loše. Dugo trajanje rata uzrokovalo je lošu ekonomsku situaciju, stanovništvo je bilo iscrpljeno, a postrojbe se više nisu mogle niti htjele boriti. Takva situacija kulminirala je u sferi politike. Većina političkih opcija nije više vidjela mogućnost opstanka Monarhije. S početkom procesa političkoga raspada Austro-Ugarske na niz nacionalnih država započeo je kaos: pojedine su se postrojbe pobunile, vojnici su se organizirano ili neorganizirano vraćali na domicilna područja, izbijali su neredi u kojima je sudjelovalo i stanovništvo.¹⁹⁶ Slična situacija, uz izražen pad sigurnosti krajem rata, ali i uz masovne političke manifestacije, bila je i na području grada Zagreba te je krajem listopada osnovana pomoćna redarstvena služba „Narodna straža”.¹⁹⁷ Toj pomoćnoj dobrovoljačkoj redarstvenoj

¹⁸⁶ „Zemaljska nogometna utakmica između Austrije i Ugarske u Beču”, *Ilustrovani list*, br. 38, 26. 10. 1918., 601; MARSCHINK, „Wien spielt (im) Krieg”, 405, tijekom rata prijeratni broj nogometnih utakmica je povećan. Tako su protiv reprezentacije Ugarske igrane četiri umjesto prijeratne dvije godišnje utakmice, protiv reprezentacije Berlina dvije utakmice, a gotovo svaki vikend odigravane su utakmice protiv klubova iz Praga ili Budimpešte.

¹⁸⁷ „Pejačević, Marko”, 28-29. Grof Marko Pejačević (1882. – 1923.), po struci pravnik, „posvetio se javnom životu obnašajući ugledne dužnosti (časti) kod raznih društava i korporacija” te je bio predsjednik Hrvatskog šumarskog društva od 1913. do 1919. godine. OSTAJMER, „Narodna stranka u Slavoniji i Srijemu 1883.-1903.”, 185, M. Pejačević bio je i predsjednikom podružnice Slavonskoga gospodarskog društva u Našicama.

¹⁸⁸ HERMAN KAURIĆ, *Za naše junake*, 369.

¹⁸⁹ „Nogometne utakmice u korist ‘Crvenoga križa’ za prvenstvo grada Zagreba”, *Ilustrovani list*, br. 19, 15. 6. 1918., 292.

¹⁹⁰ „Nogometne utakmice za prvenstvo”, *Ilustrovani list*, br. 37, 19. 10. 1918., 584.

¹⁹¹ FRNTIĆ, „Od igara okruglim predmetom do nogometa”, 24.

¹⁹² „Nogometne utakmice za prvenstvo grada se nastavljaju”, *Ilustrovani list*, br. 27, 10. 8. 1918., 426.

¹⁹³ „Nogometne utakmice za prvenstvo grada Zagreba”, *Ilustrovani list*, br. 31, 7. 9. 1918., 491.

¹⁹⁴ BUČAR, „Ratne utakmice u korist ‘Crvenog križa’ u Zagrebu (Nastavak)”, *Športski list*, br. 45, 9. 2. 1929., 3; HERMAN KAURIĆ, *Za naše junake*, 369.

¹⁹⁵ FRNTIĆ, „Od Hrvatskog športskog saveza”, 33.

¹⁹⁶ O situaciji na području Austro-Ugarske Monarhije ujesen 1918. opširnije vidi u: RAUCHENSTEINER, *The First World War*, 985-1010.

¹⁹⁷ ZORKO, „‘Narodna straža’ Narodnog vijeća SHS za grad Zagreb”, 77-82.

službi,¹⁹⁸ kao članovi Hrvatskoga sokola, pridružila se većina zagrebačkih nogometaša.¹⁹⁹ Stoga je prvenstvena sezona prekinuta te je prema broju pobjeda prvakom proglašen Građanski,²⁰⁰ a uslijed te odluke u obnovljenom HŠS-u došlo je do prijepora.²⁰¹ Kratki zapis tijeka odborske sjednice kluba Croatia ne donosi detalje koji se klub žalio te na koji je način i je li uopće taj prijevor riješen.²⁰² Može se jedino pretpostaviti, s obzirom na tadašnje rezultate prvenstva, da je odluka o proglašenju Građanskog prvakom grada Zagreba izazvala spor s drugorangiranim klubom prvenstva.

Odnos zemaljske vlasti i zagrebačkoga gradskog poglavarstva prema utakmicama

Zemaljska vlada, tj. njezin Odjel za unutrašnje poslove odobravao je održavanje utakmica u dobrotvorne svrhe, a prateći te odluke, najniža instanca Zemaljske vlade na gradskom području, uprava gradske policije, finalno je potvrđivala održavanje utakmica.²⁰³ Nakon zabrana s početka rata uočava se pozitivan odnos prema sportu već od jeseni 1914. Uz spomenuto oslobađanje od plaćanja ili umanjenje iznosa pojedinih pristojbi 1914., pozitivan odnos prema sportu nastavio se i kasnije tijekom rata, kad se dopušta osnivanje novih klubova, odobrava rad „starih” klubova i ponovni početak rada HŠS-a. Nadalje, središnjoj ličnosti Odbora za priređivanje sportskih utakmica F. Bučaru zagrebačko Kr. red. povjereništvo izdalo je dozvolu za kretanje nakon 22 sata „u vršenju svog zvanja”,²⁰⁴ očito jer je bio i pripadnik pomoćne redarstvene formacije „Građanski zbor”.²⁰⁵ Navedenu iskaznicu Bučar je vrlo vjerojatno koristio i za rad u Odboru, čime je uprava gradske policije nesvjesno pomogla u organizaciji sportskih događanja.

Tijekom rata ban je podupirao različita humanitarna događanja²⁰⁶ te je službeno prisustvovao različitim događajima održanim u dobrotvorne svrhe, kulturnim, društvenim i sportskim. Ban Ivan Škrlec Lomnički i odjelni pred-

¹⁹⁸ O sokolskim stražama vidi u: ZORKO, „Narodne straže Narodnog vijeća SHS-a na prostoru banske Hrvatske”, 353-376.

¹⁹⁹ „Hrvatski športski savez”, *Ilustrovani list*, br. 41, 16. 11. 1918., 651.

²⁰⁰ „Hrvatski športski savez”, *Ilustrovani list*, br. 44, 7. 12. 1918., 699.

²⁰¹ HR-HDA-1402-CASK, kut. 1, „Croatia” – atletski sportski klub – knjiga zapisnika odborskih sjednica i godišnjih skupština od 1911. do 1919. godine, „Zapisnik 6 odborske sjednice od 7. 12. 918.”, 77.

²⁰² HR-HDA-1402-CASK, „Zapisnik 6 odborske sjednice od 7. 12. 918.”, 77.

²⁰³ HR-DAZG-26-ROGZ-296, Urudžbeni zapisnik br. 35001-40000, 1914. godina, zapis br. 29256, „Hrvatski akademski športski klub na 8/11 obdržaje nogometnu utakmicu u korist crvenog križa”, Zagreb, 3. 11. 1914., „Dan riešenja” je 4. 11. 1914.

²⁰⁴ HR-HDA-1973-OFBF, kut. 1, „Iskaznica” izdana Franji Bučaru, Kr. redarstveno povjereništvo, Zagreb, 11. 8. 1914.

²⁰⁵ HR-HDA-1973-OFBF, kut. 1, sv. Rat 1914 Građanski zbor, „Građanski zbor grada Zagreba, Odio za Josipovac, Tuškanac i Zelengaj, Službovni raspored ... dne 22/VII – 2. IX. 1914.”, Zagreb, bez datuma (najvjerojatnije početkom kolovoza 1914.).

²⁰⁶ HERMAN KAURIĆ, *Za naše junake*, 281, 296, 339, 354.

stojnik Tropsch posjetili su utakmicu Viktorije II i Zagreba odigranu 21. svibnja 1916. Utakmicu su pogledali u pratnji dr. Stevana Hadžija, a poslije su, također uz vodstvo, razgledali i teniske terene.²⁰⁷ Ban Antun Mihalović također je posjetio nogometne utakmice odigrane 13. listopada 1918. između Croatije i Ilirije te Građanskog i kluba C.V. Tom prilikom „ban je na posve demokratski način sjeo među ostalu publiku na tribinama... te je obećao, da će nastojati, da još koji put prisustvuje ovim vrlo zanimljivim utakmicama”.²⁰⁸ Stoga se može reći da su najviše hrvatske vlasti pridavale važnost sportskim natjecanjima te da njihova nazočnost nije bila protokolarnoga karaktera u užem smislu.

I predstavnici gradskoga poglavarstva, točnije gradonačelnik i gradski dužnosnici, prisustvovali su javnim dobrotvornim događajima.²⁰⁹ Ipak, za razliku od predstavnika Zemaljske vlade, bana i odjelnih predstojnika, u tiskovinama se ne spominje da su utakmicama službeno prisustvovali predstavnici poglavarstva. Razlozi nenavođenja dolaska gradonačelnika te ostalih visokih dužnosnika gradskoga poglavarstva u člancima o nogometnim utakmicama mogu se samo nagađati te bi se moglo pretpostaviti da je novinarima bilo važnije istaknuti nazočnost predstavnika vlade. Nadalje, iz pojedinih postupaka gradskoga poglavarstva prema Odboru moglo bi se tvrditi i da je gradska uprava za razliku od Zemaljske vlade imala rezerviran stav prema takvim sportskim događanjima. Naime, Bučar je u ljeto 1918. uputio molbu gradonačelniku dr. Stjepanu Srkulju da grad Zagreb daruje nagradu za nadolazeću nogometnu sezonu.²¹⁰ Međutim, nema podatka je li gradonačelnik uopće odgovorio. Može se spomenuti i odbijanje molbe Odbora za priređivanje sportskih utakmica upućene poglavarstvu iste 1918. za ustupanje terena na Tuškancu radi održavanja treninga. Gradska je uprava odbila molbu jer nije željela da se teren redovito kosi radi ustaljene proizvodnje stočne hrane, sije-na.²¹¹ To odbijanje molbe iz očitih ekonomskih razloga objašnjava rezervirani gradske uprave prema nogometnim utakmicama. Grad Zagreb tijekom Prvoga svjetskog rata bio je financijski znatno opterećen. Uplate poreza i gradskih nameta bile su manje,²¹² a istovremeno su se pojavili veliki troškovi organiziranja aprovizacije.²¹³ Odbijanje molbi Odbora 1918. i odbijanje dviju molbi tek osnovanoga Jugoslavenskoga nogometnog saveza (JNS)²¹⁴ godinu poslije da

²⁰⁷ „Nogometne utakmice u korist Crvenoga križa”, *Ilustrovani list*, br. 25, 17. 6. 1916., 595. Prema članku, utakmica je završila 1:2. *Dvadeset godina rada Hrvatskog akademskog sportskog kluba*, 233, teniski turniri odigravani su i 1915.

²⁰⁸ „Nogometne utakmice za prvenstvo”, *Ilustrovani list*, br. 37, 19. 10. 1918., 584.

²⁰⁹ HERMAN KAURIĆ, *Za naše junake*, 282, 355.

²¹⁰ „Nogometne utakmice za prvenstvo u Zagrebu se nastavljaju”, *Ilustrovani list*, br. 27, 10. 8. 1918., 426.

²¹¹ BUČAR, „Ratne utakmice ‘Crvenog križa’ u Zagrebu (Svršetak)”, *Športski list*, br. 42, 19. 1. 1929., 2.

²¹² VUKIČEVIĆ, *Zagreb 1914.-1918.*, 78-79.

²¹³ *Isto*, 89. Autor navodi rast prometa Aprovizacijskoga odsjeka zagrebačkoga gradskog poglavarstva od 1914. do 1918. godine za 10.125,98%.

²¹⁴ RADAN, „Osnivanje i djelovanje Hrvatskog sportskog saveza”, 102. Jugoslavenski nogometni savez osnovan je u travnju 1919. iz nogometne sekcije HŠS-a. Od 1919. do 1924. iz

ukine plaćanje doprinosa, poreza i prireza, na prodane ulaznice,²¹⁵ od kojih je jedna odbijena „iz principijelnih razloga”,²¹⁶ može se tumačiti u kontekstu lošega stanja gradskoga proračuna, točnije da je Poglavarstvo htjelo zadržati što više proračunskih prihoda.

Nakon rata uočavaju se pojedini problemi u odnosima na relaciji gradska uprava – nogometni (sportski) klubovi, kad je izbio i problem oko Concordiji-na igrališta na Trešnjevci. Gradska je uprava HŠK-u Concordia 1914. iznajmila zemljište za izgradnju terena, koji je početkom rata rekvirirala vojska, te je do 1918. sportski teren bio uništen. HŠK-u Concordia teren je ponovno dan u najam nakon rata 1922., ali klub ulazi u spor s gradom oko najma te upravljanja zemljištem na kojem se nalazio teren, koji je riješen u korist kluba tek 1924. godine.²¹⁷

Zaključak

Do 1914. sport na prostoru kraljevina Hrvatske i Slavonije, a time i grada Zagreba, bio je visoko razvijen. Veći broj sportskih društava bili su članovi HŠS-a, koji je djelovao s ciljem bolje organiziranosti i postizanja veće autonomije hrvatskoga sporta. U predratnom razdoblju u Zagrebu se kao najpopularniji sport posebno istaknuo nogomet. Veći broj klubova, poput HAŠK-a, Građanskog, Concordije, Zagreba, na tjednoj su osnovi odigravali utakmice, koje su privlačile veliki broj gledatelja. U kompleksnim unutarnjopolitičkim odnosima u Austro-Ugarskoj Monarhiji nogometnim klubovima, članovima HŠS-a, na zahtijevanje Mađarskoga nogometnog saveza, FIFA je u ljeto 1914. nametnula bojkot, zabranu odigravanja utakmica sa svim drugim „stranim” klubovima. U srpnju 1914. izbio je Prvi svjetski rat, koji je unio niz novih ograničavajućih okolnosti: zabranu rada svih društava osim Društva Crvenog križa, zabranu javnih okupljanja, a mobilizacijom i novačenjima obuhvaćen je velik broj sportaša. Uslijed toga klubovi su ostali ili bez cijele momčadi ili u okrnjenom sastavu. Prateći uzor iz većih središta Monarhije, Franjo Bučar uspio je osnovati Odbor za priređivanje športskih utakmica u korist Crvenoga križa, čiji je bio predsjednik. Odbor, kojem su pristupile uprave nogometnih klubova, tijekom rata je djelovao kao zamjena HŠS-a, a snalažljivost i vizija Franje Bučara omogućila je organiziranje različitih sportskih natjecanja u Zagrebu tijekom Prvoga svjetskog rata: teniskoga turnira, plivačkoga natjecanja, biciklističke utrke. Nogometne utakmice bile su organizirane u najvećem broju, a odigravane su na HAŠK-ovu terenu u Maksimiru, jedinom dostupnom sportskom terenu u gradu. Početkom rata rad Odbora, iako uz veliku potporu središnje državne vlasti, državnih te privatnih poduzeća, odvijao se više

sekcija HŠS-a formiran je Jugoslavenski olimpijski odbor. O hrvatskom sportu nakon Prvoga svjetskog rata vidi: HRSTIĆ, GRGIĆ, „Sport od Prvoga svjetskog rata do danas”, 519-530.

²¹⁵ „V. zapisnik o skupštini zastupstva slob. i kr. glav. grada Zagreba”, 69; „VI. zapisnik o skupštini zastupstva slob. i kr. glav. grada Zagreba držanoj dne 16. listopada 1919”, 84.

²¹⁶ „V. zapisnik o skupštini zastupstva slob. i kr. glav. grada Zagreba”, 69.

²¹⁷ PAJNIĆ, *Naše igralište*, 6-15.

spontano te ga u tom početnom razdoblju možemo nazvati i improvizacijom, što se vidi u organizaciji nogometnih susreta *ad hoc* skupljenih momčadi s kombiniranim sastavima. Godine 1916., možda zbog većega broja nogometaša u gradu koji su bili na dopustu ili privremeno otpušteni iz vojne službe, osnovana je (nova) Concordia, što je potaknulo živost u nogometu. Od 1917. nogometni se život intenzivira, što potvrđuje veća posjećenost utakmica i sve veći interes publike – gradskoga stanovništva, ali i onih iz drugih hrvatskih krajeva – koja je svojim žestokim navijanjem stvorila sliku utakmica koja se zadržala do danas. Posljednje dvije ratne godine rasli su prihodi organizatora, ali jednako tako rasli su i troškovi priređivanja utakmica. Posebice je do izražaja, uslijed nestašica tekstila i kože, došao problem nemogućnosti nabave potrebne opreme (dresova, obuće, lopti), pri čemu je Odboru pokušalo pomoći i Društvo Crvenoga Križa. Za zagrebački se ratni nogomet može reći da je imao u potpunosti lokalni karakter. Interes za nogomet tijekom rata bio je toliki da su zagrebački klubovi gostovali u drugim hrvatskim gradovima te su također u Zagreb utakmice dolazili odigrati klubovi iz drugih gradova (Osijek, Sušak, Sisak). Svojevrsan uspjeh Odbora vidi se u organiziranju Prvenstva grada Zagreba od proljeća 1918., čime je nogomet postao najvažnija sportska aktivnost u gradskom javnom prostoru i tako dobio natjecateljski karakter. Spomenuti lokalni karakter zagrebačkoga ratnog nogometa posebno dolazi do izražaja u Prvenstvu, jer se očito nije moglo računati na ustaljeni dolazak klubova iz drugih gradova, te je natjecanje ostalo na zagrebačkoj razini. Time je sport stekao važno mjesto u životu grada Zagreba, koje zadržava i u novoj državi nakon 1918. Priložene tablice uz tekst daju zorni pregled održavanja utakmica. Uz osam utakmica koje su zagrebački klubovi odigrali u drugim gradovima: Sisku, Osijeku i Sušaku, u gradu je održano ukupno 105 utakmica, od kojih je 98 (od studenoga 1914. do listopada 1918.) odigrano u korist Društva Crvenoga križa. Iako je bio najavljen dolazak „stranih” klubova, mađarskog FTC-a i austrijskoga WAC-a, te utakmice nisu odigrane uslijed prijeratnoga „nadređenog” odnosa Mađarskoga nogometnog saveza prema Hrvatskom športskom savezu. Zemaljska vlada tijekom Prvoga svjetskog rata podupirala je cjelokupni sportski život. Odobravala je održavanje utakmica, osnivanje novih klubova, obnovu rada starih klubova, odobrila je u kolovozu 1918. ponovno osnivanje HŠS-a te odigravanje utakmica za prvenstvo grada. Pružanje potpore od najviše državne vlasti tijekom cijeloga ratnog razdoblja može se tumačiti humanitarnim karakterom sportskih događanja, ali se kao dodatni razlog može pretpostaviti i omogućavanje građanima odmaka od ratne svakodnevice. Iako Zemaljska vlada nije bila izravno uključena u organizaciju, njezini predstavnici protokolarno su dolazili na sportska događanja. Istovremeno je gradska uprava ostavljala dojam da ima suprotan, rezerviran stav. Predstavnici gradskoga poglavarstva, prema tiskovinama, nisu dolazili na utakmice, na molbu HŠS-a o podupiranju prvenstva nije bilo odgovoreno, a prve poslijeratne zahtjeve koji su trebali pospješiti rad i funkcioniranje tada tek osnovanog JNS-a iz 1919. gradsko je zastupstvo na svojim sjednicama odbijalo.

Prilozi

Tablica 1. Utakmice odigravane u Zagrebu od studenoga 1914. do studenoga 1918.

r. br.	r. br. ²¹⁸	Datum	Utakmica	Rezultat	p. u. ²¹⁹	Sudac	Izvor
1.	I.	8. 11. 1914.	Ilirija/ Građanski – Viktorija I. ²²⁰	5:2		Rieger ²²¹	„Nogometna utakmica u korist ‘Crvenoga križa’”,
2.		8. 11. 1914.	HAŠK – Viktorija I.	5:1		Rieger	<i>Jutarnji list</i> (Zagreb), br. 889, 9.11.1914., 2.
3.	II.	15. 11. 1914.	HAŠK – Građanski ²²²	1:0		Heršković	HERZ, Franjo, „Nogometne utakmice u korist ‘Crvenog križa’”, <i>Ilustrovani list</i> (Zagreb), br. 26, 24. 6. 1916., 618.
4.	III.	18. 3. 1915. ²²³	HAŠK – Atena/ Građanski				„Ratne utakmice zagrebačkih nogometnih klubova u korist ‘Crvenog Križa’”, <i>Jutarnji list</i> (Zagreb), br. 1057, 10. 3. 1915., 4-5.
5.		18. 3. 1915.	Slaven – Atena				„VI. ratna nogometna utakmica”, <i>Jutarnji list</i> (Zagreb), br. 1094, 17. 4. 1915., 5.

²¹⁸ Redni brojevi utakmica iskazani rimskim brojevima preuzeti su iz: BUČAR, „Ratne utakmice u korist Crvenog križa u Zagrebu“, *Športski list* (Zagreb), 22. 12. 1928., br. 38/39, 6-7; BUČAR, „Ratne utakmice ‘Crvenog križa’ u Zagrebu (Svršetak)“, *Športski list* (Zagreb), 19. 1. 1929., br. 42., 2; BUČAR, „Ratne utakmice u korist ‘Crvenog križa’ u Zagrebu (Nastavak)“, *Športski list* (Zagreb), 9. 2. 1929., br. 45, 3; BUČAR, „Ratne utakmice u korist ‘Crvenog križa’ u Zagrebu, (Svršetak)“, *Športski list* (Zagreb), br. 46. 2. 3. 1929., 2.

²¹⁹ Prvenstvene utakmice; BUČAR, „Ratne utakmice ‘Crvenog križa’ u Zagrebu (Svršetak)“, *Športski list* (Zagreb), 19. 1. 1929., br. 42., 2; BUČAR, „Ratne utakmice u korist ‘Crvenog križa’ u Zagrebu (Nastavak)“, *Športski list* (Zagreb), 9. 2. 1929., br. 45, 3

²²⁰ BUČAR, „Ratne utakmice u korist Crvenog križa u Zagrebu“, *Športski list* (Zagreb), 22. 12. 1928., br. 38/39, 6, utakmicu su odigrali Viktorija II protiv kombinirane momčadi HAŠK-a, Građanskog i Viktorie I, a sudac je bio Pericht.

²²¹ „Rieger-Vinodolski, Mario“, Mario Rieger (1884-1934), jedan je od inicijatora osnivanja Hrvatskog športskog saveza, tajnik nogometnog kluba PNIŠK i član nogometnog kluba Građanski; U članku „Nogometna utakmica u korist ‘Crvenoga križa’“, *Jutarnji list* (Zagreb), br. 889, 9.11.1914., 2, naveden je sudac Rieger te se može pretpostaviti da je sudio na obje utakmice odigrane tog dana.

²²² BUČAR, „Ratne utakmice u korist Crvenog križa u Zagrebu“, *Športski list* (Zagreb), 22. 12. 1928., br. 38/39, 6, HAŠK je odigrao protiv kombinirane momčadi Građanskog i Ilirije.

²²³ Isto, utakmica je odigrana dana 18. 3. 1915., uz rezultat 5:2, a sudio je Heršković.

r. br.	r. br. ²¹⁸	Datum	Utakmica	Rezultat	p. u. ²¹⁹	Sudac	Izvor
6.		21. 3. 1915.	HAŠK – Građanski/ Atena	5:3		Heršković	HERZ, „Nogometne utakmice u korist ‘Crvenog križa’”, <i>Ilustrovani list</i> (Zagreb), br. 26, 24. 6. 1916., 618.
7.	IV.	25. 3. 1915.	Šparta – Slaven	3:1		Heršković	
8.	V.	28. 3. 1915.	Viktorija II. – Zagreb ²²⁴	1:1		Pandaković	
9.	VI.	4. 4. 1915.	Viktorija II. – HAŠK	1:3		Pandaković	
10.	VII.	11. 4. 1915.	HAŠK – Zagreb	4:2		Heršković	
11.	VIII.	18. 4. 1915.	HAŠK – Šparta	4:0		Heršković	
12.		18. 4. 1915.	Slaven – Atena	1:2		Heršković	
13.	IX.	25. 4. 1915.	Viktorija II. – Atena ²²⁵	0:6		Očić	
14.		25. 4. 1915.	HAŠK – Slaven	3:1		Pipinić	
15.	X.	2. 5. 1915.	HAŠK – Zagreb	2:0		Horvat	
16.		2. 5. 1915.	Atena – Šparta	0:3		Pandaković	
17.	XI.	11. 5. 1915.	HAŠK – Atena ²²⁶	6:1		Horvat	
18.		11. 5. 1915.	Viktorija – Zagreb ²²⁷	4:0		Pandaković	
19.	XII. ²²⁸	16. 5. 1915.	Slaven – Viktorija	0:8		Đ. Kulčar ²²⁹	
20.		16. 5. 1915.	Zagreb – Šparta	4:0		Harl	

²²⁴ „Ratne utakmice zagrebačkih nogometnih klubova u korist ‘Crvenoga Križa’”, *Jutarnji list* (Zagreb), br. 1057, 10. 3. 1915., 4-5, utakmica je najavljena za dan 21. ožujka 1915. godine, a protiv Viktorije (tj. Viktorie II.) igrala je kombinirana momčad Zagreba i Ilirije; BUČAR, „Ratne utakmice u korist Crvenog križa u Zagrebu“, *Športski list* (Zagreb), 22. 12. 1928., br. 38/39, 6, rezultat je bio 1:0.

²²⁵ „Nogometne utakmice u korist ‘Crvenoga Križa’”, *Jutarnji list* (Zagreb), br. 1103, 26. 4. 1915., 2, rezultat je bio 4:1; kasnije u članku „Nogometna utakmica u korist ‘Crvenoga Križa’”, *Jutarnji list* (Zagreb), br. 1106, 29. 4. 1915., 5, objavljen je ispravljeni rezultat utakmice koji je iznosio 6:1; BUČAR, „Ratne utakmice u korist Crvenog križa u Zagrebu“, *Športski list* (Zagreb), 22. 12. 1928., br. 38/39, 6, rezultat je bio 6:1.

²²⁶ „Ratne nogometne utakmice”, *Jutarnji list* (Zagreb), br. 1118, 11. 5. 1915., 4, na utakmicama održanima dana 11. svibnja, nekoj od zagrebačkih momčadi kao suigrači priključili su se časnici Mađari, članovi budimpeštanskog kluba MTK; BUČAR, „Ratne utakmice u korist Crvenog križa u Zagrebu“, *Športski list* (Zagreb), 22. 12. 1928., br. 38/39, 6, utakmica je odigrana dana 9. 5. 1915.,

²²⁷ Isto; BUČAR, „Ratne utakmice u korist Crvenog križa u Zagrebu“, *Športski list* (Zagreb), 22. 12. 1928., br. 38/39, 6, utakmica je odigrana dana 9. 5. 1915. između Viktorie II i Zagreba.

²²⁸ BUČAR, „Ratne utakmice u korist Crvenog križa u Zagrebu“, *Športski list* (Zagreb), 22. 12. 1928., br. 38/39, 6, prvu utakmicu odigrali su Slaven i Viktorija II, a drugu utakmicu Zagreb i Atena.

²²⁹ „Kulčar, Đuro”, Đuro Kulčar (1890 - 1959), po struci odvjetnik, bio je istaknuti djelatnik u sportu. Jedan je od osnivača HAŠK-a, obnašao je dužnosti u HŠK Concordiji, a tijekom 20-ih godina 20. stoljeća istaknuo se kao predsjednik i potpredsjednik Mačevalačkog saveza Jugoslavije.

r. br.	r. br. ²¹⁸	Datum	Utakmica	Rezultat	p. u. ²¹⁹	Sudac	Izvor
21.	XIII.	23. 5. 1915.	HAŠK – Viktorija II. ²³⁰	0:8		Šuput	HERZ, „Nogometne utakmice u korist ‘Crvenog križa’”, <i>Ilustrovani list</i> (Zagreb), br. 26, 24. 6. 1916., 618.
22.	XIV.	24. 5. 1915.	HAŠK/ Viktorija/Šparta – Zagreb/ Atena/Slaven ²³¹	1:3		Pandaković	
23.	XV.	30. 5. 1915.	HAŠK – Zagreb/Atena ²³²	5:1		Heršković	
24.		6. 6. 1915.	Viktorija – Atena ²³³	6:4		Pericht	
25.	XVI.	20. 6. 1915.	HAŠK – Zagreb/ Atena/Slaven ²³⁴	0:6		Weintraub i Kulčar	
26.	XVII.	11. 7. 1915.	HAŠK – Zagreb ²³⁵	3:2			
27.		11. 7. 1915.	HAŠK – Zagreb/Atena/ Slaven ²³⁶	0:3		Bažan	
28.	XVIII.	15. 8. 1915.	HAŠK – Viktorija II.	0:5		Pandaković	BUČAR, „Ratne utakmice u korist Crvenog križa u Zagrebu“, <i>Športski list</i> (Zagreb), 22. 12. 1928., br. 38/39, 7. Autor navodi da je dana 24. 10. 1915. godine utakmicu trebao odigrati FTC, „ali je otkazao.“
29.	XIX.	29. 8. 1915.	Zagreb – HAŠK	1:2		Harl	
30.	XX.	5. 9. 1915. ²³⁷	Zagreb – Panonija Sisak	16:2		Pipinić	

²³⁰ BUČAR, „Ratne utakmice u korist Crvenog križa u Zagrebu“, *Športski list* (Zagreb), 22. 12. 1928., br. 38/39, 6, rezultat je bio 8:2.

²³¹ BUČAR, „Ratne utakmice u korist Crvenog križa u Zagrebu“, *Športski list* (Zagreb), 22. 12. 1928., br. 38/39, 6, utakmicu je sudio Vl.[adimir] Šuput.

²³² BUČAR, „Ratne utakmice u korist Crvenog križa u Zagrebu“, *Športski list* (Zagreb), 22. 12. 1928., br. 38/39, 6, utakmicu je odigrala kombinirana momčad HAŠK-a i Atene protiv Zagreba.

²³³ BUČAR, „Ratne utakmice u korist Crvenog križa u Zagrebu“, *Športski list* (Zagreb), 22. 12. 1928., br. 38/39, 6, utakmicu su odigrale Viktorija II i Atena.

²³⁴ STRUKIĆ; IVIĆ, „9.16. Ratna nogometna utakmica u korist *Spomen-lipe* Odbora za grebačkih gospoda za ratnu pripomoć“, 188, utakmica je odigrana za Spomen-lipu te su protiv HAŠK-a igrale kombinirane momčadi Atene, Slavena, Građanskog, Šparte, Zagreba i Viktorije. BUČAR, „Ratne utakmice u korist Crvenog križa u Zagrebu“, *Športski list* (Zagreb), 22. 12. 1928., br. 38/39, 6-7, kombinirana momčad bila je sastavljena od klubova Slavena, Šparte, Atene i Zagreba. „Čisti“ prihod utakmice iznosio je 241,10 kruna.

²³⁵ BUČAR, „Ratne utakmice u korist Crvenog križa u Zagrebu“, *Športski list* (Zagreb), 22. 12. 1928., br. 38/39, 7.

²³⁶ BUČAR, „Ratne utakmice u korist Crvenog križa u Zagrebu“, *Športski list* (Zagreb), 22. 12. 1928., br. 38/39, 7, „revanš“ utakmicu je odigrao HAŠK protiv kombiniranih momčadi Slavena, Arene, Zagreba i Građanskog, rezultat je bio 3:0 u korist HAŠK-a, sudac Bažant.

²³⁷ HERZ, „Nogometne utakmice u korist ‘Crvenog križa’”, *Ilustrovani list* (Zagreb), br. 26, 24. 6. 1916., 618, navodi da je utakmica odigrana dana 5. 8. 1916.

r. br.	r. br. ²¹⁸	Datum	Utakmica	Rezultat	p. u. ²¹⁹	Sudac	Izvor
31.	XXI.	12. 9. 1915.	Zagreb – Viktorija II	1:1		Mir.[oslav?] Dobrin	BUČAR, „Ratne utakmice u korist
32.	XXII.	19. 9. 1915.	HAŠK – Viktorija II	1:1		Dobrin	Crvenog križa u Zagrebu“, <i>Športski list</i> (Zagreb), 22. 12. 1928., br. 38/39, 7.
33.	XXIII.	10. 10. 1915.	HAŠK – Viktorija II	1:6		Pericht	Autor navodi da je dana 24. 10. 1915.
34.	XXIV.	17. 10. 1915.	HAŠK – Viktorija II	4:1		Pericht	godine utakmicu trebao odigrati FTC,
35.	XXV.	24. 10. 1915.	HAŠK – „Diskordia (Concordia) ²³⁸	16:0		Pericht	„ali je otkazao.“
36.		20. 3. 1916.	HAŠK – Concordia 1916. ²³⁹	1:1		Janković	HERZ, Franjo, „Nogometne utakmice u korist ‘Crvenog
37.		16. 4. 1916.	HAŠK – Viktorija	2:0		Pandaković	križa“, <i>Ilustrovani list</i> (Zagreb), br. 26, 24. 6. 1916., 618.
38.	XXVI.	21. 5. 1916.	Viktorija – Zagreb ²⁴⁰	1:2		Matasić	
39.	XXVII	3. 9. 1916.	Ilirija/ Građanski – Zagreb/Slaven			Pipinić	„Ratne utakmice ‘Crvenog križa’ u Zagrebu (Svršetak)“, <i>Športski list</i> (Zagreb), 19. 1. 1929., br. 42., 2. Autor navodi „igra nedovršena“.
40.	XXVIII.	17. 9. 1916.	Građanski/ Ilirija – HAŠK/ Viktorija II. ²⁴¹	5:1		Bakliža	„Odbor za priredjivanje športskih utakmica u Zagrebu...“, <i>Ilustrovani</i>
41.	XXIX.	1. 10. 1916.	Građanski/ Ilirija – HAŠK/ Viktorija II. ²⁴²	1:3		Očić	<i>list</i> (Zagreb), br. 41, 7. 10. 1916., 977.

²³⁸ BUČAR: „Ratne utakmice u korist Crvenog križa u Zagrebu“, *Športski list* (Zagreb), 22. 12. 1928., br. 38/39, 7, taj dan je trebao igrati FTC, „ali je otkazao“.

²³⁹ U članku „Hašk – ‘Concordia’ 1916.“, *Jutarnji list* (Zagreb), br. 1441, 26. 3. 1916., 5, navedeno je da je utakmica održana na dan objave članka te da je to prva utakmica te sezone; U članku „Hašk – ‘Concordia 1916.’“, *Jutarnji list* (Zagreb), br. 1448, 2. 4. 1916., 5, navedeno je da je istog dana odigrana utakmica između momčadi HAŠK-a protiv kombinirane momčadi Concordie i kluba Hockey.

²⁴⁰ BUČAR, „Ratne utakmice ‘Crvenog križa’ u Zagrebu (Svršetak)“, *Športski list* (Zagreb), 19. 1. 1929., br. 42., 2, utakmicu je odigrala Viktorija II protiv Zagreba, a sudac je bio Matić.

²⁴¹ U članku „Priredjivanje športskih utakmica u korist ‘Crvenoga Križa’“, *Jutarnji list* (Zagreb), br. 1601, 2. 9. 1916., 5, objavljenom dana 2. 9. 1915. za dan 3. rujna najavljena je utakmica kombiniranih momčadi Građanskog i Ilirije protiv Zagreba i „Slovena“; BUČAR, „Ratne utakmice ‘Crvenog križa’ u Zagrebu (Svršetak)“, *Športski list* (Zagreb), 19. 1. 1929., br. 42., 2, rezultat je bio 4:1.

²⁴² BUČAR, „Ratne utakmice ‘Crvenog križa’ u Zagrebu (Svršetak)“, *Športski list* (Zagreb), 19. 1. 1929., br. 42., 2, rezultat je bio 4:1.

r. br.	r. br. ²¹⁸	Datum	Utakmica	Rezultat	p. u. ²¹⁹	Sudac	Izvor
42.	XXX.	20. 5. 1917.	Zagreb – HAŠK	1:3		Pandaković	„Nogomet u Zagrebu,” <i>Ilustrovani list</i> (Zagreb), br. 36, 8. 9. 1917., 754.
43.	XXXI.	1. 7. 1917.	HAŠK – Šparta	3:2		Joanović ²⁴³	
44.	XXXII.	22. 7. 1917.	Šparta – HAŠK	0:7		Očić	
45.	XXXIII.	5. 8. 1917.	Zagreb – Šparta	1:7		Schreiber	
46.	XXXIV.	26. 8. 1917.	HAŠK - Šparta	2:3		M. Graf ²⁴⁴	BUČAR, „Ratne utakmice ‘Crvenog križa’ u Zagrebu (Svršetak)”, <i>Športski list</i> (Zagreb), 19. 1. 1929., br. 42., 2. Pogrešno je napisan datum održavanja utakmice u mjesecu listopadu.
47.	XXV	2. 9. 1917.	Kombinirana momčad I – Kombinirana momčad II	3:0		Pandaković	
48.	XXXVI.	8. 9. 1917.	HAŠK – Zagreb	5:0		Vrbanić	„Odbor za priredjivanje športskih utakmica u korist Crvenoga križa...”, <i>Ilustrovani list</i> (Zagreb), br. 46, 17. 11. 1917., 954.
49.	XXXVII.	9. 9. 1917.	Šparta – HAŠK	1:1		V. Ugrinić ²⁴⁵ i Schreiber	
50.	XXXVII.	16. 9. 1917.	Šparta – Zagreb	7:0		Schreiber	
51.	XXXIX.	23. 9. 1917.	Građanski – HAŠK	2:0		Schreiber	
52.	XL.	30. 9. 1917.	HAŠK - Šparta	0:2		Schreiber	
53.	XLI.	7. 10. 1917.	Šparta I. – Šparta II.	2:0		Schreiber	
54.	LXII.	14. 10. 1917.	HAŠK – HAŠK srednjoškolski juniori	2:3		Schreiber	BUČAR, „Ratne utakmice ‘Crvenog križa’ u Zagrebu (Svršetak)”, <i>Športski list</i> (Zagreb), 19. 1. 1929., br. 42., 2.
55.	LXIII.	21. 10. 1917.	HAŠK – HAŠK srednjoškolski juniori	0:0			

²⁴³ BUČAR, „Ratne utakmice u korist ‘Crvenog križa’ u Zagrebu (Nastavak)”, *Športski list* (Zagreb), 9. 2. 1929., br. 45, 3, navodi suca inž. Jovanovića.

²⁴⁴ „Graf, Milan”, Milan Graf (1892 - 1975), već je 1907. bio dužnosnik i igrač u đачkom nogometnom klubu Koprivnica. Tijekom studija u Beču igrao je za klub Rapid, a 1912. godine položio je ispit za nogometnog suca. Nastupao je za Građanski, a 1918. godine imenovan je na dužnost predsjednika sudačkog kolegija u Hrvatskom športskom savezu.

²⁴⁵ „Ugrinić, Veljko”, Veljko Ugrinić (1885 - 1958), po struci stomatolog, od 1920. do 1924. bio je izbornik jugoslavenske nogometne reprezentacije, a do kraja 1930-ih godina obnašao je dužnosti predsjednika Lakoatletskog saveza Hrvatske i Slavonije te Jugoslavenskog atletskog saveza. Nakon 1945. godine vodio je veći broj športskih društava.

r. br.	r. br. ²¹⁸	Datum	Utakmica	Rezultat	p. u. ²¹⁹	Sudac	Izvor
56.	LXIV	28. 10. 1917.	Šparta – HAŠK srednjoškolski juniori	0:3 ²⁴⁶		Schreiber	
57.	LXV.	4. 11. 1917.	Zagreb – HAŠK	2:6		Lipovščak	
Prvenstvo grada Zagreba ²⁴⁷							
58.	LXVI.	31. 3. 1918.	HAŠK – Šparta	5:1		Schreiber	„Ovogodišnje nogometne utakmice u Zagrebu”, <i>Ilustrovani list</i> (Zagreb), br. 17, 1.6. 1918., 274.
59.	LXVII	1. 4. 1918.	HAŠK – Zagreb	3:1		Schreiber	
60.	LXVIII	7. 4. 1918.	HAŠK - Zagreb	6:0		Schreiber	
61.	LXIX	21. 4. 1918.	HAŠK – Građanski	3:4		Lipovščak	
62.	LXXX	28. 4. 1918.	Građanski – Zagreb	11:1		Schreiber ²⁴⁸	
63.	LXXI	5. 5. 1918.	„kombinirane momčadi međjusobno“ ²⁴⁹	2:2		Schreiber	
64.	LXXII	12. 5. 1918.	HAŠK juniori – Šparta	2:3		Schreiber ²⁵⁰	BUČAR, „Ratne utakmice ‘Crvenog križa’ u Zagrebu (Svršetak)”, <i>Športski list</i> (Zagreb), 19. 1. 1929., br. 42., 2.
65.	LXXIII.	19. 5. 1918.	HAŠK – Zagreb ²⁵¹	5:3		Kinert ²⁵²	
66.	LXXIV.	20. 5. 1918.	Građanski - Šparta	6:1		Schreiber	
67.	LXXV.	26. 5. 1918.	HAŠK - Šparta	6:0		Miljević	
68.	LXXVI.	30. 5. 1918.	Zagreb – Građanski	2:3		Joanović	
69.	LXXVII	2. 6. 1918.	Zagreb – Šparta	1:1		Pandaković	

²⁴⁶ BUČAR, „Ratne utakmice ‘Crvenog križa’ u Zagrebu (Svršetak)”, *Športski list* (Zagreb), 19. 1. 1929., br. 42., 2, rezultat je bio 0:0, a utakmica je odigrana dana 25. 10. 1915.

²⁴⁷ HERMAN KAURIĆ, *Za naše junake*, 369, prvenstvo je počelo na Uskrs 1918. godine; FRNTIĆ, „Od igara okruglim predmetom”, 24, navodi da je dana 30. i 31. ožujka 1918. započelo odigravanje neprvenstvenih nogometnih utakmica; Za datum početka prvenstva grada Zagreba usp. zapis br. 65 u ovoj tablici.

²⁴⁸ BUČAR, „Ratne utakmice ‘Crvenog križa’ u Zagrebu (Svršetak)”, *Športski list* (Zagreb), 19. 1. 1929., br. 42., 2.

²⁴⁹ BUČAR, „Ratne utakmice ‘Crvenog križa’ u Zagrebu (Svršetak)”, *Športski list* (Zagreb), 19. 1. 1929., br. 42., 2, navodi ih kao „Kombinovana I – Kombinovani II“.

²⁵⁰ BUČAR, „Ratne utakmice ‘Crvenog križa’ u Zagrebu (Svršetak)”, *Športski list* (Zagreb), 19. 1. 1929., br. 42., 2.

²⁵¹ FRNTIĆ, „Od igara okruglim predmetom”, 24; B – c., „Nogometne utakmice u korist ‘Crvenog križa’, a za prvenstvo grada Zagreba”, *Ilustrovani list* (Zagreb), br. 18, 8. 6. 1918., 282; Isti datum početka Prvenstva grada Zagreba naveden je u članku „Nogometne utakmice u korist ‘Crvenog križa’ za prvenstvo grada Zagreba”, *Ilustrovani list* (Zagreb), br. 19, 15. 6. 1918., 292, prvenstvo grada Zagreba započelo je dana 19. svibnja 1918. godine.

²⁵² „Kinert, Hugo”, Hugo Kinert (1894-1969) igrao je za Građanski od 1912. do 1924. godine. Nakon Prvog svjetskog rata imenovan je kratkotrajno na dužnost izbornika hrvatske reprezentacije. Za reprezentaciju kraljevine SHS odigrao je dvije utakmice.

r. br.	r. br. ²¹⁸	Datum	Utakmica	Rezultat	p. u. ²¹⁹	Sudac	Izvor
70.	LXXVIII.	9. 6. 1918.	Gradanski – HAŠK	1:1	P	Pandaković	BUČAR, „Ratne utakmice ‘Crvenog križa’ u Zagrebu (Svršetak)”, <i>Športski list</i> (Zagreb), 19. 1. 1929., br. 42., 2.
71.		16. 6. 1918.	Croatia – Slavija	3:1		Schreiber	„Nogometne utakmice za prvenstvo
72.		29. 6. 1918.	Slavija – Šparta	4:0	P	Kinert	grada Zagreba se nastavljaju”, <i>Ilustrovani list</i> (Zagreb), br. 24,
73.		5. 7. 1918.	HAŠK – Slavija	10:0		Koželuh ²⁵³	20. 7. 1918., 377.
74.		14. 7. 1918.	Croatia – Zagreb	5:1	P	Kleončić	
75.		7. 7. 1918.	HAŠK – Viktorija Sušak	6:0		Koželuh	„Zagrebački nogometaši na Rijeci”, <i>Ilustrovani list</i> (Zagreb), br. 24, 20. 7. 1918., 377.
76.		21. 7. 1918.	Gradanski – Croatia	6:0	P	P. Kauders	„Nogometne utakmice za
77.		28. 7. 1918.	Zagreb – Slavija	3:1		Kinert	prvenstvo u Zagrebu se nastavljaju...”,
78.		4. 8. 1918.	Croatia – Šparta	3:2 ²⁵⁴	P	Kauders	<i>Ilustrovani list</i> (Zagreb), br. 27., 10. 8. 1918., 426.
79.		11. 8. 1918.	Croatia – Hašk	0:7	P	Kauders	„Nogometne utakmice
80.		15. 8. 1918.	Slavija – Gradanski	0:10	P	Schrieber	za prvenstvo grada Zagreba”, <i>Ilustrovani list</i> (Zagreb), br. 31, 7.
81.		15. 8. 1918.	Croatia – Šparta ²⁵⁵	6:1	P	Kinert	9. 1918., 490-491.
82.		20. 8. 1918.	HAŠK – Gradanski ²⁵⁶	1:4		Kauders	
83.		25. 8. 1918.	Croatia – HAŠK	0:7		Weintraub	

²⁵³ „Koželuh, František”, František Koželuh (1887-1969), čehoslovački nogometni trener, od 1913. do 1937. trenirao je nogometni klub HAŠK, a od 1938. do 1940. HŠK Concordiju, zbog čega je „Zaslужan za razvoj nogometa u Zagrebu.“

²⁵⁴ BUČAR, „Ratne utakmice u korist ‘Crvenog križa’ u Zagrebu (Nastavak)”, *Športski list* (Zagreb), 9. 2. 1929., br. 45, 3, zabilježio je pobjedu Šparte uz rezultat 3:2.

²⁵⁵ BUČAR, „Ratne utakmice u korist ‘Crvenog križa’ u Zagrebu (Nastavak)”, *Športski list* (Zagreb), 9. 2. 1929., br. 45, 3, utakmica je odigrana dana 18. 8. 1918.

²⁵⁶ „Nogometne utakmice za prvenstvo grada Zagreba”, *Ilustrovani list* (Zagreb), br. 31, 7. 9. 1918., 490-491 iako prvenstvena, utakmica je odigrana za studente u Grazu te za studente na Sveučilištu u Zagrebu.

r. br.	r. br. ²¹⁸	Datum	Utakmica	Rezultat	p. u. ²¹⁹	Sudac	Izvor
Početak nove nogometne sezone za Prvenstvo grada Zagreba ²⁵⁷							
84.		1. 9. 1918.	Gradanski – Slaven	12:1	P	Kauders	
85.		1. 9. 1918.	Croatia – C – V.	1:2	P	Kinert	
86.		8. 9. 1918.	HAŠK juniori – C. – V.				BUČAR, „Ratne utakmice u korist ‘Crvenog križa’ u Zagrebu (Nastavak)”, <i>Športski list</i> (Zagreb), 9. 2. 1929., br. 45, 3.
87.		8. 9. 1918.	HAŠK – C – V. ²⁵⁸	9:1		Kauders	„Hrvatski športski savez”, <i>Ilustrovani list</i> (Zagreb), br. 34, 28. 9. 1918., 538-539.
88.		15. 9. 1918.	HAŠK – Croatia	5:1		Kinert	
89.		15. 9. 1918.	Sloven – Slavija ²⁵⁹	1:3	P	Joanović	
90.		22. 9. 1918.	Ilirija – C. – V. ²⁶⁰	3:4		Kinert	
91.		22. 9. 1918.	Šparta – HŠK Viktorija Sušak ²⁶¹	1:0		Kauders	
92.		29. 9. 1918.	HAŠK – Gradanski	2:4		Kauders	„Hrvatski športski savez”, <i>Ilustrovani list</i> (Zagreb), br. 35, 5. 10. 1918., 554.
93.		29. 9. 1918.	Šparta – Ilirija	1:1	P	Joanović	
94.		6. 10. 1918.	HAŠK - Croatia	1:0		Pick?	BUČAR, „Ratne utakmice u korist ‘Crvenog križa’ u Zagrebu (Nastavak)”, <i>Športski list</i> (Zagreb), 9. 2. 1929., br. 45, 3.

²⁵⁷ FRNTIĆ, „Od igara okruglim predmetom”, 24, autor kao datum početka drugog prvenstva navodi 1. rujna 1918.

²⁵⁸ BUČAR, „Ratne utakmice u korist ‘Crvenog križa’ u Zagrebu (Nastavak)”, *Športski list* (Zagreb), 9. 2. 1929., br. 45, 3, navodi da su utakmicu odigrali HAŠK – C. – V. s rezultatom 1:0, a sudac je bio Kinert.

²⁵⁹ BUČAR, „Ratne utakmice u korist ‘Crvenog križa’ u Zagrebu (Nastavak)”, *Športski list* (Zagreb), 9. 2. 1929., br. 45, 3, navodi ime kluba Slaven.

²⁶⁰ „Hrvatski športski savez”, *Ilustrovani list* (Zagreb), br. 34, 28. 9. 1918., 539, utakmica je odigrana u korist Društva Crvenog križa.

²⁶¹ „Hrvatski športski savez”, *Ilustrovani list* (Zagreb), br. 34, 28. 9. 1918., 539 utakmica održana u Zagrebu između Šparte i sušačke Viktorije bila je „revanš” za ranije održanu utakmicu; „Hrvatski športski savez”, *Ilustrovani list* (Zagreb), br. 33, 14. 9. 1918., 523, održavanje utakmice Šparta - Viktorija Sušak najavljeno je za dan 22. rujna.

r. br.	r. br. ²¹⁸	Datum	Utakmica	Rezultat	p. u. ²¹⁹	Sudac	Izvor
95.		6. 10. 1918.	HAŠK – HGŠK Osijek	10:1		Pick	BUČAR, „Ratne utakmice u korist ‘Crvenog križa’ u Zagrebu (Nastavak)”, <i>Športski list</i> (Zagreb), 9. 2. 1929., br. 45, 3; FRNTIĆ, „Od igara okruglim predmetom”, 24; Tri fotografije <i>Nogometna utakmica u Maksimiru, Ilustrovani list</i> (Zagreb), br. 36, 12. 10. 1918., 569
96.		10. 10. 1918.	Ilirija – Šparta	1:0		Pandaković	„Nogometne utakmice za prvenstvo”, <i>Ilustrovani list</i> (Zagreb), br. 37, 19. 10. 1918., 584.
97.		13. 10. 1918.	Croatia – Ilirija	1:4	P	Kinert	
98.		13. 10. 1918.	Građanski – C – V.	4:1	P	Kauders	
99.		20. 10. 1918.	HAŠK – Ilirija	4:0		Pandaković	„Hrvatski športski savez”, <i>Ilustrovani list</i> (Zagreb), br. 38, 26. 10. 1918., 601.
100.		20. 10. 1918.	Građanski – Croatia	1:5		Pandaković	
101.		27. 10. 1918.	Slavija – Šparta	0:0		Kinert	„Hrvatski športski savez”, <i>Ilustrovani list</i> (Zagreb), br. 41, 16. 11. 1918., 651.
102.		27. 10. 1918.	C – V. – HAŠK ²⁶²	1:4		Graf	
103.		1. 11. 1918.	HAŠK – Šparta ²⁶³	8:1	P	Pick	
104.		3. 11. 1918.	Croatia - HAŠK ²⁶⁴				BUČAR, „Ratne utakmice u korist ‘Crvenog križa’ u Zagrebu (Nastavak)”, <i>Športski list</i> (Zagreb), br. 45, 9. 2. 1929., 3.
105.		17. 11. 1918.	HAŠK – Croatia ²⁶⁵	3:0		Graf	„Hrvatski športski savez”, <i>Ilustrovani list</i> (Zagreb), br. 44, 7. 12. 1918., 699.

²⁶² „Hrvatski športski savez”, *Ilustrovani list* (Zagreb), br. 41, 16. 11. 1918., 651, utakmica je započela kao prvenstvena, ali je odlukom suca zbog lošeg vremena utakmica odigrana kao prijateljska.

²⁶³ *Isto*.

²⁶⁴ BUČAR, „Ratne utakmice u korist ‘Crvenog križa’ u Zagrebu (Svršetak)”, *Športski list* (Zagreb), br. 46, 2. 3. 1929., 2, utakmica je odigrana u korist Narodnog vijeća Države SHS.

²⁶⁵ „Hrvatski športski savez”, *Ilustrovani list* (Zagreb), br. 44, 7. 12. 1918., 699, utakmica je odigrana u korist Narodnog vijeća Države SHS; BUČAR, „Ratne utakmice u korist ‘Crvenog

Tablica 2. Utakmice koje su od 1915. do 1918. zagrebački nogometni klubovi odigrali izvan grada Zagreba

r. br.	Datum	Utakmica	Rezultat	Sudac	Izvor
1.	23. 6. 1918.	HŠK Viktorija Sušak – HAŠK	2:4	-	FRNTIĆ, „Od igara okruglim predmetom”, 24.
2.	7.7. 1918.	GŠK Panonija (Sisak) – Šparta	0:5	Schreiber	„Zagrebački nogometaši u Sis-ku”, <i>Ilustrovani list</i> (Zagreb), br. 24., 20. 7. 1918., 377.
3.	23. 6. 1918.	HAŠK – HŠK Viktorija Sušak	4:2	Premrou	„Zagrebački nogometaši na Rijeci”, <i>Ilustrovani list</i> (Zagreb), br. 24, 20. 7. 1918., 377.
4.	-. 8. 1918.	HGŠK (Osijek) - HAŠK	1:4	-	FRNTIĆ, „Od igara okruglim predmetom”, 24
5.	-. -. 1918.	GŠK Panonija (Sisak) – Šparta	0:5	-	FRNTIĆ, „Od igara okruglim predmetom”, 24
6.	-. 9. 1918.	GŠK Panonija Sisak – Slaven	0:2	-	„Hrvatski športski savez”, <i>Ilustrovani list</i> (Zagreb), br. 33, 21. 9. 1918., 523; FRNTIĆ, „Od igara okruglim predmetom”, 24.
7.	-. -. 1918.	Kapošvarski atletski klub – Croatia	1:3	-	„Hrvatski športski savez”, <i>Ilustrovani list</i> (Zagreb), br. 34, 28. 9. 1918., 539.
8.	-. -. 1918.	HŠK Viktorija Sušak – Šparta	3:0	-	Prema: „Hrvatski športski savez”, <i>Ilustrovani list</i> (Zagreb), br. 34, 28. 9. 1918., 539 u vijesti o utakmici održanoj u Zagrebu između Šparte i sušačke Viktorije navedena je ranije održana utakmica najvjerojatnije u Rijeci, a o kojoj u članku nema podataka; Vjerojatno se radi o utakmici odigranoj u Zagrebu dana 22. 9. 1918., vidi zapis br. 91 u Tablici br. 1.

Neobjavljeni i objavljeni izvori te tiskovine

HR-DAZG-26-ROGZ: Hrvatska, Državni arhiv u Zagrebu, Zagreb, fond 26, Redarstvena oblast za grad Zagreb.

HR-HDA-1402-CASK: Hrvatska, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, fond 1402, „Croatia” atletski sportski klub.

HR-HDA-1973-OFBF: Hrvatska, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, Osobni fond Bučar, Franjo.

križa' u Zagrebu (Svršetak)”, *Športski list* (Zagreb), br. 46, 2. 3. 1929., 2, utakmica je odigrana dana 18. 11. 1918., a u korist Narodnog vijeća Države SHS.

„V. zapisnik o skupštini zastupstva slob. i kr. glav. grada Zagreba držanoj dne 28. srpnja 1919”. U: *Zapisnici o skupštinama zastupstva slob. i kraljev. glavnoga grada Zagreba*. Zagreb: C. Albrecht, 1920, 57-78.

„VI. zapisnik o skupštini zastupstva slob. i kr. glav. grada Zagreba držanoj dne 16. listopada 1919”. U: *Zapisnici o skupštinama zastupstva slob. i kraljev. glavnoga grada Zagreba*. Zagreb: C. Albrecht, 1920, 81-107.

Ilustrovani list (Zagreb), 1914-1918.

Jutarnji list (Zagreb), 1914-1916.

Športski list (Zagreb), 1928-1929.

Zagreb godine 1913-1918. Izvještaj gradskoga poglavarstva o sveopćoj upravi slobodnog i kralj. glavnoga grada Zagreba. Zagreb: Braća Kralj, 1927.

Zagreb godine 1919-1925. Izvještaj gradskoga poglavarstva o sveopćoj upravi slobodnog i kralj. glavnoga grada Zagreba. Zagreb: Braća Kralj, 1929.

Literatura

Album nogometnih klubova Jugoslavije. Zagreb; Osijek: Zvono, 1925.

BOJANIĆ, Đurđica; VARGEK, Martina. *Franjo Bučar* (25. 11. 1866. – 26. 12. 1946.). *Katalog izložbe*. Hrvatski športski muzej. Pristup ostvaren 5. 4. 2024. <https://franjo-bucar.sportski-muzej.hr/izlozba-franjo-bucar-25-11-1866-26-12-1946/>.

CUVAJ, Bogdan. „Concordia”. U: *Enciklopedija fizičke kulture*, sv. 1. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod, 1975, 205.

CUVAJ, Bogdan. „Hrvatski športski klub Concordia u Zagrebu 1906-1919”. *Povijest sporta* 8 (1977), br. 31: 2732-2746.

CUVAJ, Bogdan. „Prvi nogometni i športski klub PNIŠK u Zagrebu 1903-1909”. *Povijest sporta* 6 (1975), br. 24: 2117-2126.

CUVAJ, Bogdan. „Viktorija”. U: *Enciklopedija fizičke kulture*, sv. 2. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod, 1977, 484.

„Dubravčić, Artur”. U: *Nogometni leksikon (mrežno izdanje)*. Leksikografski zavod „Miroslav Krleža”. Pristup ostvaren 16. 8. 2024. <https://nogomet.lzmk.hr/clanak/dubravcic-artur>.

DUBRAVČIĆ, Ture [Artur]. „‘Ratni purger’”. U: *Hrvatski nogometni sport 1911-1938. U spomenici I. Hrvatskog Gradjanskog športskog kluba*, ur. Jozo Jakopić. Zagreb: Narodne novine, [s. a., 1938], [s. p.].

Dvadeset godina rada Hrvatskog akademskog športskog kluba. Zagreb: HAŠK, 1923.

FRNTIĆ, Franjo. „Od Hrvatskog športskog saveza (1909) do Jugoslavenskog olimpijskog odbora (1919)”. *Povijest sporta* 22 (1991), br. 88: 32-34.

FRNTIĆ, Franjo. „Od igara okruglim predmetom do nogometa”. U: *Hrvatski nogometni savez. 80. obljetnica*, ur. Fredi Kramer. Zagreb: HNS, 1992, 7-25.

GOLDBLATT, David. *The Ball is Round. A Global History of Football*. London: Penguin Books, 2007.

„Graf, Milan”. U: *Nogometni leksikon (mrežno izdanje)*. Leksikografski zavod „Miroslav Krleža”. Pristup ostvaren 30. 4. 2024. <https://nogomet.lzmk.hr/clanak/graf-milan#clanak>.

GRAF, Milan. „Pionir hrvatskog nogometa”. U: *Hrvatski nogometni šport 1911-1938. U spomenici I. Hrvatskog Gradjanskog športskog kluba*, ur. Jozo Jakopić. Zagreb: Narodne novine, [s. a., 1938], [s. p.].

GRIJAK, Zoran; GOLDSTEIN, Ivo. „Godine 1882-1918”. U: *Povijest grada Zagreba*, knj. 1: *Od prethistorije do 1918.*, ur. Ivo Goldstein i Slavko Goldstein. Zagreb: Novi Liber, 2012, 352-411.

„Hadži, Stevan”. U: *Hrvatska enciklopedija (mrežno izdanje)*. Leksikografski zavod „Miroslav Krleža”. Pristup ostvaren 20. 4. 2024. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/hadzi-stevan>.

HANNER, Dietmar. *Fussball im Ersten Weltkrieg, Österreichs erste Meisterschaft im Krieg 1914/15*. Autorova naklada, 2020.

HANNER, Dietmar. *Fussball Legenden 1916/17: Wie der Tod von Kaiser Franz Joseph die Meisterschaft beeinflusste. Eine Chronologie der 6. österreichischen Fußballmeisterschaft 1916/17*. Autorova naklada, 2021.

HANNER, Dietmar. *Österreich Ungarn Fussball 1917/18. Die letzte Meisterfeier der Habsburger Monarchie*. Autorova naklada, 2021.

HERMAN KAURIĆ, Vijoleta. „Dobrotvorne akcije ‘za naše junake’ i njihove obitelji”. U: *Odjeci s bojišnice. Zagreb u Prvom svjetskom ratu*, katalog izložbe, ur. Kristian Strukić. Zagreb: MGZ, 2015, 102-109.

HERMAN KAURIĆ, Vijoleta. „Ozračje dobrotvornih priredbi održanih u Zagrebu tijekom Prvoga svjetskog rata”. U: *Godina 1918. Prethodnica, zbivanja, posljedice. Zbornik radova*, ur. Zlatko Matijević, Zagreb, 2010, 49-71.

HERMAN KAURIĆ, Vijoleta. *Za naše junake. Rad dobrotvornih društava grada Zagreba u Prvom svjetskom ratu*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2023.

Hrvatski akademski športski klub, Zagreb. Izvještaj o radu upravnog odbora, športskih sekcija i uprave igrališta Hašk-a za sportsku godinu 1937-1938. Zagreb: Tiskara grafika (S. Kovačić), [s. a., 1938].

HRSTIĆ, Ivan; GRGIĆ, Stipica. „Sport od Prvoga svjetskog rata do danas”. U: *Prijelomna vremena – Hrvatske zemlje nakon 1918. Povijest Hrvata*, sv. 7, ur. Suzana Leček. Zagreb: Matica hrvatska, 2023, 519-530.

JAJČEVIĆ, Zdenko. „Franjo Bučar – pokretač olimpizma u Hrvatskoj”. *Povijest sporta* 22 (1991), br. 89: 5-10.

KAMPUŠ, Ivan; KARAMAN, Igor. *Tisućljetni Zagreb. Od davnih naselja do suvremenog velegrada*. Zagreb: Školska knjiga, 1988.

„Kauders, Pavao”. U: *Nogometni leksikon (mrežno izdanje)*. Leksikografski zavod „Miroslav Krleža”. Pristup ostvaren 30. 4. 2024. <https://nogomet.lzmk.hr/clanak/kauders-pavao#clanak>.

KAUDERS, Pavao. „Na slavu i čast hrvatskoga športa”. U: *Hrvatski nogometni šport 1911-1938. U spomenici I. Hrvatskog Gradjanskog športskog kluba*, ur. Jozo Jakopić. Zagreb: Narodne novine, [s. a. 1938], [s. p.].

„Kinert, Hugo”. U: *Nogometni leksikon (mrežno izdanje)*. Leksikografski zavod „Miroslav Krleža”. Pristup ostvaren 30. 4. 2024. <https://nogomet.lzmk.hr/clanak/kinert-hugo#clanak>.

KOLLER, Christian; BRÄNDLE, Fabian. *Goal! A Cultural and Social History of Modern Football*. Washington: The Catholic University of America Press, 2015.

KOVAČEVIĆ, Ivica. „Utjecaj Gradjanskog na razvoj koturaškog športa u Hrvatskoj”. U: *Hrvatski nogometni šport 1911-1938. U spomenici I. Hrvatskog Gradjanskog športskog kluba*, ur. Jozo Jakopić. Zagreb: Narodne novine, [s. a., 1938], [s. p.].

„Koželuh, František”. U: *Nogometni leksikon (mrežno izdanje)*. Leksikografski zavod „Miroslav Krleža”. Pristup ostvaren 30. 4. 2024. <https://nogomet.lzmk.hr/clanak/kozeluh-frantisek#clanak>.

KRAMER, Fredi. *Croatia. Tradicijski sljednik HAŠK-a, Građanskog i Dinama 1903.-1998*. Zagreb: NK Croatia, 1999.

„Kudrna, Hugo”. U: *Nogometni leksikon (mrežno izdanje)*. Leksikografski zavod „Miroslav Krleža”. Pristup ostvaren 20. 2. 2025. <https://nogomet.lzmk.hr/clanak/kudrna-hugo>.

KUDRNA, Hugo (Guci). *Počeci nogometa u Hrvatskoj*. Zagreb: GNK Zagreb, 1961.

KUKIĆ, Boris. „Škole u ratnim uvjetima”. U: *Odjeci s bojišnice. Zagreb u Prvom svjetskom ratu*, katalog izložbe, ur. Kristian Strukić. Zagreb: MGZ, 2015, 110-113.

„Kulčar, Đuro”. U: *Nogometni leksikon (mrežno izdanje)*. Leksikografski zavod „Miroslav Krleža”. Pristup ostvaren 30. 4. 2024. <https://nogomet.lzmk.hr/clanak/kulcar-djuro#clanak>.

KUNŠTEK, Zdenka. „Slavni dani naše hazene”. U: *Hrvatski nogometni šport 1911-1938. U spomenici I. Hrvatskog Gradjanskog športskog kluba*, ur. Jozo Jakopić. Zagreb: Narodne novine, [s. a., 1938], [s. p.].

LEINER, Vesna; KOLVESHI, Željka. *Tragom davnih zagrebačkih igrališta*. Katalog izložbe. Zagreb: Muzej grada Zagreba, 2001.

MARSCHINK, Matthias. „Wien spielt (im) Krieg. Die Selbstvergewisserung des Sports”. U: *Im Epizentrum des Zusammenbruchs. Wien im Ersten Weltkrieg*, ur. Alfred Pfoer i Andreas Weigl. Wien, 2013, 404-409.

MAYER, Milan. „Tri sekcije koje su radile s punim uspjehom”. U: *Hrvatski nogometni šport 1911-1938. U spomenici I. Hrvatskog Gradjanskog športskog kluba*, ur. Jozo Jakopić. Zagreb: Narodne novine, [s. a., 1938], [s. p.].

NIKOLIĆ, Milivoj. „99 godina Zg nogometa!” U: *Hrvatski nogometni savez. 80. obljetnica*, ur. Fredi Kramer, Zagreb: HNS, 1992, 225-257.

OSTAJMER, Branko. „Narodna stranka u Slavoniji i Srijemu 1883.-1903.” Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 2011.

PAJNIĆ, Milan. *Naše igralište. Prikaz borbe oko igrališta H.Š.K. „Concordia” na gradskom zemljištu na Tratinskoj cesti u Zagrebu*. Zagreb: Tipografija, 1924.

PAVLIČEVIĆ, Dragutin. „Franjo Bučar i šport u Zagrebu”. *Povijest sporta* 22 (1991), br. 88: 10-12.

„Pejačević, Marko”. U: *Hrvatski šumarski životopisni leksikon*, sv. 4. Zagreb: Tutiz leksika, 1999, 28-29.

PERŠKA, Emil. *Športski almanah grada Zagreba*. Zagreb: Merkantile (Jutriša i Sedmak), 1935.

RADAN, Živko. „Osnivanje i djelovanje Hrvatskog športskog saveza”. *Kineziologija* 2 (1972), br. 2: 96-102.

RAUCHENSTEINER, Manfred. *The First World War and the End of the Habsburg Monarchy*. Wien; Köln; Weimar: Böhlau Verlag, 2014.

„Rieger-Vinodolski, Mario”. U: *Nogometni leksikon (mrežno izdanje)*. Leksikografski zavod „Miroslav Krleža”. Pristup ostvaren 30. 4. 2024. <https://nogomet.lzmk.hr/clanak/rieger-vinodolski-mario#clanak>.

Spomenspis H.Š.K. „Ilirija” 1909-1924. Zagreb: Tipografija, [s. a., 1924].

STRUKIĆ, Kristian; IVIĆ, Vinko. „9.16. Ratna nogometna utakmica u korist *Spomen-lipe* Odbora zagrebačkih gospođa za ratnu pripomoć”. U: *Odjeci s bojišnice. Zagreb u Prvom svjetskom ratu*, katalog izložbe, ur. Kristian Strukić. Zagreb: MGZ, 2015, 188.

ŠKRTIĆ, Antun. *H.A.Š.K. 1903-1993 – Hrvatski akademski športski klub*. Zagreb: Hrvatski akademski športski klub, 1993.

The Jimmy Hogan Story. Pristup ostvaren 14. 2. 2025. <https://thejimmyhoganstory.wordpress.com/>.

„Ugrinić, Veljko”. U: *Nogometni leksikon (mrežno izdanje)*. Leksikografski zavod „Miroslav Krleža”. Pristup ostvaren 30. 4. 2024. <https://nogomet.lzmk.hr/clanak/ugrinic-veljko#clanak>.

VUKIČEVIĆ, Marko. „Public Memorials and Monuments from the First World War Period in Zagreb. Lost Signs of the Great War”. U: *Commemorating the First World War in the Former Yugoslavia*, ur. Božidar Jezernik, Vijoleta Herman Kaurić i Ljiljana Dobrovšak. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 2023, 205-228.

VUKIČEVIĆ, Marko. *Zagreb 1914.-1918. Grad i stanovnici u Velikome ratu*. Zagreb: Despot Infinitus; Prehinit, 2020.

WILSON, Jonathan. *The Name Heard Long Ago. How the Golden Age of Hungarian Football Shaped the Modern Game*. London: Blink Publishing, 2019.

ZORKO, Tomislav. „‘Narodna straža’ Narodnog vijeća SHS za grad Zagreb”. *Historijski zbornik* 54 (2001): 77-100.

ZORKO, Tomislav. „Narodne straže Narodnog vijeća SHS-a na prostoru banske Hrvatske”. U: *1918. u hrvatskoj povijesti: zbornik*, ur. Romana Horvat. Zagreb: Matica hrvatska, 2012, 353-376.

ŽIVAKOVIĆ-KERŽE, Zlata. „Nogomet”. U: *Povijest sporta grada Osijeka. Od osnutka sportskih klubova i društava u gradu do 1996. godine*, ur. Zlata Živaković-Kerže. Osijek: Gradsko poglavarstvo Osijek; Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje; Društvo za hrvatsku povjesnicu, 1998, 51-68.

SUMMARY

**Football Matches during Wartime in Zagreb from 1914 to 1918.
From “Combined Teams” to the Championship of the City of Zagreb**

During World War I series of sporting events were organized in Zagreb, most of them being football matches. All sporting events were organized by the Committee for the Organization of Sporting Events for the benefit of the Red Cross, led by Franjo Bučar, a distinguished sport official and president of the Croatian Sports Association before the war. Owing to Bučar's efforts, as early as in autumn 1914 the first football matches were played in Zagreb. During the war the organizers and the football clubs faced numerous problems. Because of the mobilization and recruitment drives, combined teams with players from multiple clubs had to be organized and the army requisitioned a large part of the sports fields, which made it impossible to obtain the necessary equipment. By the end of 1916, a certain kind of spontaneity in the organization of and in the way in which the matches were played became apparent. From 1917 to the end of the war the Committee for the Organization of Sports Events was much better organized, as were the clubs which started to play with permanent teams. During the final year of the war the land government authorized the re-establishment of old and the establishment of new clubs; the contest for the championship of the city of Zagreb was also initiated. It is pertinent to notice that during wartime, 97 football matches in total were played in Zagreb, whereas the football clubs from Zagreb played only nine football matches in other cities of Croatia and Slavonia and also in Hungary; hence it can be stated that Zagreb football during wartime was primarily of a local character. The majority of matches were played for charitable purposes, mainly for the Red Cross Society, and to a lesser extent for other charitable and humanitarian purposes.

Keywords: World War I; Zagreb, football; football matches